

Sivil Toplum İzleme Raporu 2011

TÜSEV

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
Third Sector Foundation of Turkey

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
Third Sector Foundation of Turkey

Sivil Toplum İzleme Raporu • 2011

TÜSEV Yayınları, Aralık 2011
No: 54

ISBN 978-605-62694

Proje Ekibi ve Yazarlar:

Tevfik Başak Ersen
Koray Kaplıca
Derya Kaya
Liana Varon

Grafik Tasarım:

Gülru Höyük

Baskı:

Uzerler Matbaacılık ve Tanıtım Sanayi Tic. Ltd.

© Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü, *Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı'nın* (TÜSEV) izni olmadan hiçbir elektronik veya mekanik formatta ve araçla (fotokopi, kayıt, bilgi depolama vb.) çoğaltılamaz.

TÜSEV

Bankalar Cad. No. 2
Minerva Han
Karaköy 34420
İstanbul / Türkiye
Tel. +90 212 243 83 07 PBX
Faks. +90 212 243 83 05
info@tusev.org.tr
www.tusev.org.tr

Bu kitapta yer alan görüşler yazarlara aittir ve bir kurum olarak TÜSEV'in görüşleriyle birebir örtüşmeyebilir.

İçindekiler

Giriş 05

01. Yasal Çalışmalar 07

- a. Hukuki Çerçeve ve Sivil Toplumun İlgilendiren Mevzuatın Değerlendirilmesi 09
- b. Örgütlenme Özgürlüğü 12
  - i. Cezalar 13
  - ii. Denetim 15Vaka Analizi: LGBTT Dernekleri 17
- c. Kamu-STK İlişkileri 19
  - i. Bilgilendirme 22
  - ii. Danışma 24
  - iii. Diyalog 26
  - iv. İşbirliği 28
- d. Kaynak Geliştirmeye İlişkin Mevzuat 30
  - i. Vergi Mevzuatı 30
  - ii. Vergi Muafiyet/Kamu Yararı Statüsü 31
  - iii. Yardım Toplama Kanunu 33

02. Uluslararası İlişkiler 35

- a. Uluslararası İletişim ve İşbirliği 37
- b. Uluslararası Fonlar 38
  - i. Avrupa Birliği 39
  - ii. Diğer Uluslararası Bağışçılar 40

03. Kurumsal Kapasite 42

- a. İnsan Kaynakları 45
- b. Teknolojiye Erişim 46

- c. Yönetişim 48
- d. Mali Sürdürülebilirlik 50
  - i. Kamu Fonları 51
  - ii. Bakanlıklar 52
  - iii. Bölgesel Kalkınma Ajansları 56
  - iv. Yerel Özel Kaynaklar 57

04. Araştırma 61

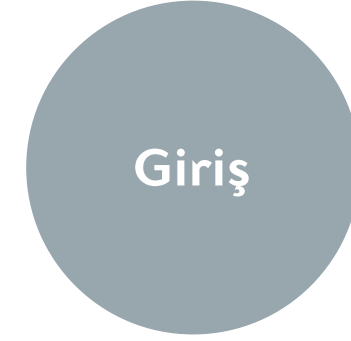
- a. Araştırmalar 63
- b. Üniversite-Sivil Toplum İlişkileri 63
  - Başarılı Bir Örnek: Bolu Bağışçılar Vakfı 65

Türkiye İçin Öneriler 67

Ekler 75

- 01. Vakıf ve Dernekleri İlgilendiren Mevzuat Tablosu 75
- 02. Bilgi Edinme Formu ile Bilgi İstenen Kuruluşlar Listesi 76

Kaynakça 77

Kurulduğu günden bugüne sivil toplumla ilgili bilgi üretimi ve araştırmaya özel bir önem atfeden TÜSEV, 2010 yılında sivil toplum-kamu ilişkilerinin durumu, yasal çerçeve ve sivil toplum kuruluşlarının politika oluşum süreçlerine etkilerine değinen “Sivil Toplum Değerlendirme Raporu”nu yayınlamıştı. Sivil toplum alanındaki dinamizme bağlı olarak bu alandaki gelişmeleri daha yakından, daha sık takip etme ve değerlendirme ihtiyacı bizim bu raporun kapsamını genişleterek her yıl yayınlanacak bir sivil toplum izleme raporu haline getirmemize neden oldu. Elinizde tuttuğunuz bu rapor, bu vesileyle hazırlanan “ilk sivil toplum izleme raporu” olmuştur.

Bu çalışmaya zaman ve emek harcarken TÜSEV’in en önemli hedefleri sivil toplumun sorun ve ihtiyaçlarının belirlenmesini sağlamak, kamu, özel sektör, üniversiteler, basın gibi tüm sivil toplum paydaşlarının bu konularda farkındalığını arttırmak ve bu doğrultuda savunuculuk faaliyetleri yapmaktır.

TÜSEV, araştırma ve yayınlar programı ile sivil toplum, filantropi, yönetim gibi alanlarda çeşitli araştırma projeleri ve yayınlar üretmektedir. Ülkemizin ilk uluslararası karşılaştırmalı sivil toplum ve filantropi araştırmalarına imza atan TÜSEV, bu bilgi ve birikimini İzleme Raporu’nu hazırlarken de kullanmış ve izleme çalışmasını hazırlarken kendi uzmanlığı olan çalışma alanlarına odaklanmıştır. Rapor ana tema olarak sivil toplum-kamu ilişkilerini seçmiş, aşağıdaki dört başlığı bu tema ekseninde ele almıştır.

- **Yasal Çalışmalar:** Sivil toplumu ilgilendiren mevzuat ele alınarak değerlendirilmiş, ana sorun alanları olan örgütlenme özgürlüğü, Kamu-STK diyalogu ve kaynak geliştirmeye ilgili mevzuata odaklanılmıştır.
- **Uluslararası İlişkiler:** Sivil toplum kuruluşlarının uluslararası iletişim ve işbirlikleriyle birlikte uluslararası fonlar ve bunların ülkemizde sivil topluma etkisi incelenmiştir.
- **Kurumsal Kapasite:** Sivil toplum kuruluşlarının mali sürdürülebilirlikleri, insan ve teknolojik kaynakları ele alınmış, özellikle sivil topluma aktarılan kamu fonları incelenmiştir.

- **Araştırma:** Sivil toplumla ilgili yapılan akademik çalışmalar ve nitelikleriyle birlikte sivil toplum-üniversite ilişkileri ele alınmıştır.

Bu dört ana başlık incelenirken sivil toplum, gelişimi ve önemli dönüm noktaları göz önüne alınarak, sadece son bir sene değil, daha uzun süreli bir bakışla incelenmiştir. Rapor çeşitli niteliksel ve niceliksel verilerle birlikte, yüz yüze görüşmeler ile oluşan vaka analizleri ve basın taraması sonucu elde edilen bazı haberlere de yer vermiştir. Rapor ayrıca çeşitli toplantılar aracılığıyla TÜSEV'in paydaşlarından aldığı geri bildirimler ve İzleme Raporu'nu hazırlarken ulaştığımız veriler ışığında oluşturulmuş bazı değerlendirmeler ve öneriler de içermektedir.

Raporun ülkemizde sivil toplumun daha iyi anlaşılmasına, tanınmasına, sorunlarına dikkat çekilmesine katkıda bulunmasını umuyor, raporda emeği geçen tüm kişi ve kuruluşlara teşekkürlerimi sunuyorum.

Saygılarımla,

Prof. Dr. Üstün ERGÜDER
Yönetim Kurulu ve Mütevelliler Heyeti Başkanı

a. Hukuki Çerçeve ve Sivil Toplumun İlgilendiren Mevzuatın Değerlendirilmesi

Sivil toplum kuruluşları örgütlenme özgürlüğü çerçevesinde faaliyet gösteren ve uluslararası hukuka göre “haklar hukuku” olarak adlandırılan mevzuat çerçevesinde düzenlenen tüzel kişiliklerdir. Türk hukuk sistemi, kabul ettiği uluslararası kurumlar ve antlaşmalarla bu hukuk düzeninin bir parçasıdır ve uluslararası mahkemelerin nihai denetim rolü üst norm olarak kabul edilmiştir. Anayasamızın 33. maddesi “Dernek Kurma Hürriyeti”ni düzenlemektedir. Bu madde esas itibarıyla İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile uyumludur.

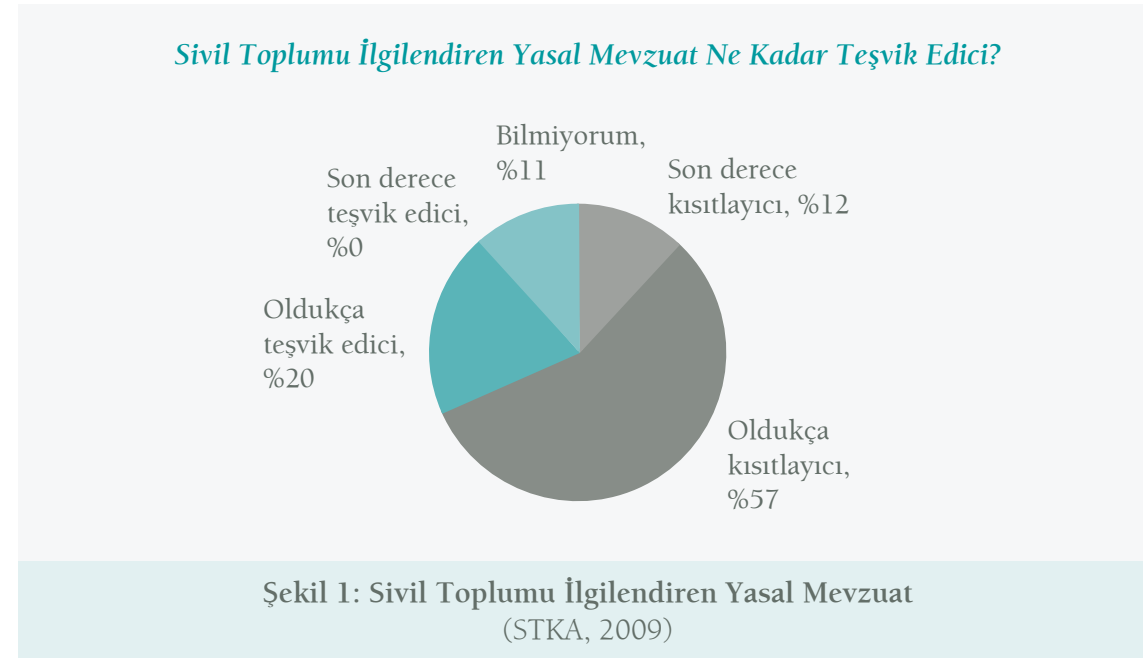
Türk hukuk sistemi bir Kıta Avrupası ülkesi olarak Medeni Hukuk geleneğine bağlıdır. Bu sistem bir kanunlar hiyerarşisi olup en üstte Anayasa bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarını düzenleyen genel hükümler Türk Medeni Kanunu’nda bulunmakta, özel hükümler ise Dernekler ve Vakıflar Kanunları’nda düzenlenmektedir.

Dernek ve vakıfları düzenleyen kanunlar bunlarla da sınırlı değildir. Dernek ve vakıflar bağış ve aidat dışındaki yardım toplama faaliyetleri için **Yardım Toplama Kanunu**’nun ilgili hükümlerine, açık alanlarda düzenledikleri toplantılar için **Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu**’na, Kamu ile ilişkilerinde **Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşlarıyla İlişkilerine Dair Kanun** hükümlerine, basılı yayınlarından dolayı **Basın Kanunu**’nun ilgili hükümlerine, kendi özel kanunlarındaki ceza hükümlerine ek olarak **Türk Ceza Kanunu** ve **Kabahatler Kanunu** hükümlerine ve ilgili tüm **vergi kanunlarına** tabidirler. Bu kanunlar ve ilgili yönetmelik, genelge ve tebliğleri birlikte düşünüldüğünde sıradan bir sivil toplum kuruluşunun öğrenmek ve faaliyetlerinde dikkate almak zorunda olduğu mevzuatın çokluğu dikkat çekmektedir. Dernek ve vakıfları ilgilendiren birincil mevzuat raporun sonunda ek olarak sunulmaktadır.

Dernek ve Vakıfları doğrudan ve dolaylı şekilde ilgilendiren mevzuat incelendiğinde özellikle 2004 yılında başlayan Avrupa Birliği’ne aday üyelik sürecinde yapılan hukuki düzenlemelerin genel olarak örgütlenme hak ve özgürlüğüne daha fazla imkan sağlayan, yasakları azaltan, daha kolay anlaşılabilir ve vakıf ve derneklerin geçmişte şikayet ettiği hususları dikkate alan bir yapıda olduğu söylenebilir. Ancak ciddi sıkıntıları hala barındırmaktadırlar. Özellikle örgütlenme özgürlüğünü kısıtlayan yönetmelik ve genelgeler nedeniyle uygulamada bazı sorunların önüne geçilememektedir.

STK'ları ilgilendiren mevzuat genel olarak değerlendirildiğinde ortaya farklı yönleri olan bir tablo çıkmaktadır. Medeni Kanun ve buna bağlı olarak değiştirilen Dernekler ve Vakıflar Kanunları genel olarak olumlu kabul edilebilir. Ancak Yardım Toplama ile Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunları gibi kanunlar içeriğinde yapılan bazı değişikliklere rağmen baskıcı zihniyeti devam ettirmektedir. Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşlarıyla İlişkilerine Dair Kanun, Basın Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve Kabahatler Kanunu AB reform sürecinde yasalaşmalarına rağmen istenilen sonuçları vermekten uzaktır. Vergi mevzuatı da zaten genel olarak STK'ları destekleyici ve faaliyetlerini teşvik edici bir yapıda olmaktan çok uzaktır. Burada bahsedilen kanunlara raporun çeşitli bölümlerinde detaylı olarak değinilmektedir.

Bu sınırlayıcı durum Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) verileriyle de örtüşmektedir. Ankete katılan sivil toplum kuruluşlarının %57'si hala sivil toplum kuruluşlarını ilgilendiren mevzuatı "oldukça kısıtlayıcı" bulduğunu belirtmektedir (TÜSEV, 2011).

Türk mevzuatında sivil toplum veya sivil toplum kuruluşu tanımları bulunmamaktadır. Uluslararası uygulamalara uygun olarak hükümetten bağımsız, gönüllülük temelinde kurulmaları ve kar amacı gütmeyen yapıları dikkate alınarak dernek ve vakıflar sivil toplum kuruluşları olarak kabul edilmektedir. Mevzuattaki bu boşluk her kuruluşun kendi önceliklerine göre STK tanımı yapmasına neden olmakta ve çoğu zaman bu durum vakıf ve derneklerin aleyhine bir uygulama yaratmaktadır. Kanunla kurulmuş ve üyeliğin zorunlu

olduğu tüzel kişiliklerin uluslararası ilkeler doğrultusunda sivil toplum kuruluşu olarak değerlendirilmemeleri gerekmektedir.⁰¹

Kamu tarafından desteklenen ve/veya kurulan vakıf ve dernekler için de benzer bir yaklaşım benimsenmelidir. Ülkemizde kamu vakfı veya derneği olarak özel bir tüzel kişilik tanımlanmadığı için bu kuruluşlar gerçek sivil toplum kuruluşlarıyla aynı şartlarda çalışmakta, açılan hibe programlarından ve kamu yardımlarından faydalanabilmektedir. Bu konuların mevzuatta yapılacak değişiklikler ile düzeltilmesi gerekmektedir.

Sivil toplum sektörü çok dinamiktir ve bazen mevcut tüzel kişilikler yetersiz kalabilmektedir. Buna güzel bir örnek, kar amacı gütmeyen ekonomik kuruluşlar olarak da bilinen **sosyal girişimlerdir**. Bunlar bazı ülkelerde kar amacı gütmeyen şirket olarak da tanımlanmaktadır. Ülkemiz mevzuatında bu önemli konuya değinilmemekte ve uygulamada birçok sosyal girişim dernek, vakıf, kooperatif hatta şirket olarak örgütlenmektedir. Sosyal girişimler hem sosyal, hem ekonomik kalkınma ve istihdam açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Mevcut yasal boşluk dikkate alınırsa yeni bir tüzel kişilik olarak tanımlanması düşünülebilir. Ayrıca zaten sosyal girişim olarak faaliyet gösteren dernek ve vakıfların iktisadi işletmelerinin vergisel şartları iyileştirilerek teşvik edilmeleri gerekmektedir.

Bir başka önemli hukuki eksiklik de sosyal yatırım vakıfları gibi hibe vermek üzere kurulan vakıflarla ilgilidir. Ülkemizde sadece hibe vermek amacıyla bir vakıf veya dernek kurulması mümkün değildir, bu ise STK'lara kaynak yaratılması için önemli potansiyeli olan bu vakıf modelinin kurulmasını ve gelişmesini engellemektedir. Ayrıca hali hazırda hibe veren vakıfların hibe miktarlarını arttıramamalarına sebebiyet vermektedir. Mevzuatta ilgili değişiklikler yapılarak hibe verilebilmesinin ve sırf bu amaçla vakıf kurulabilmesinin önü açılmalıdır.

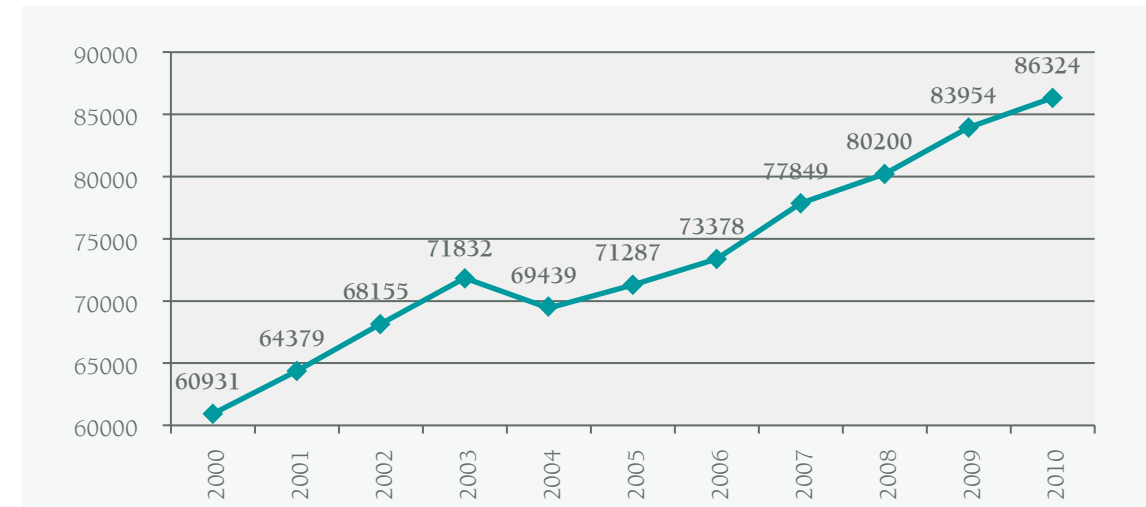
Sivil toplum kuruluşlarını ilgilendiren birincil mevzuat listesi bu raporun sonunda bir ek olarak verilmektedir. Ayrıca raporun diğer bölümlerinde de özellikle uygulamada karşılaşılan sorunlara belirli başlıklar altında dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

⁰¹ Türkiye'de sivil toplum kuruluşu tanımı ve yasal statüsü ile ilgili tartışmayı Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Türkiye Ülke Raporu'nda bulabilirsiniz.

b. Örgütlenme Özgürlüğü

İzleme Raporu'nun örgütlenme özgürlüğü bölümü yazılırken bu konunun genişliği ve soyutluğu dikkate alınarak bazı sorunlu alanlara odaklanılmış, mevzuattan kaynaklanan tüm sorunlara değinilmemiştir. AB ilerleme raporları, TÜSEV'in Derneklerin Örgütlenme Özgürlüğü Önündeki Engeller Raporu, STEP Raporu ve yapılan mülakatlar neticesinde cezalar ve denetim konularının öncelikli sorunlar olduğu tespit edilmiş ve bu konular üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca örgütlenme özgürlüğüyle ilgili en çok sorun yaşadığını gözlemlediğimiz LGBTT (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Travesti ve Transeksüel) derneklerinin sorunları bir vaka analizi olarak ele alınmıştır.

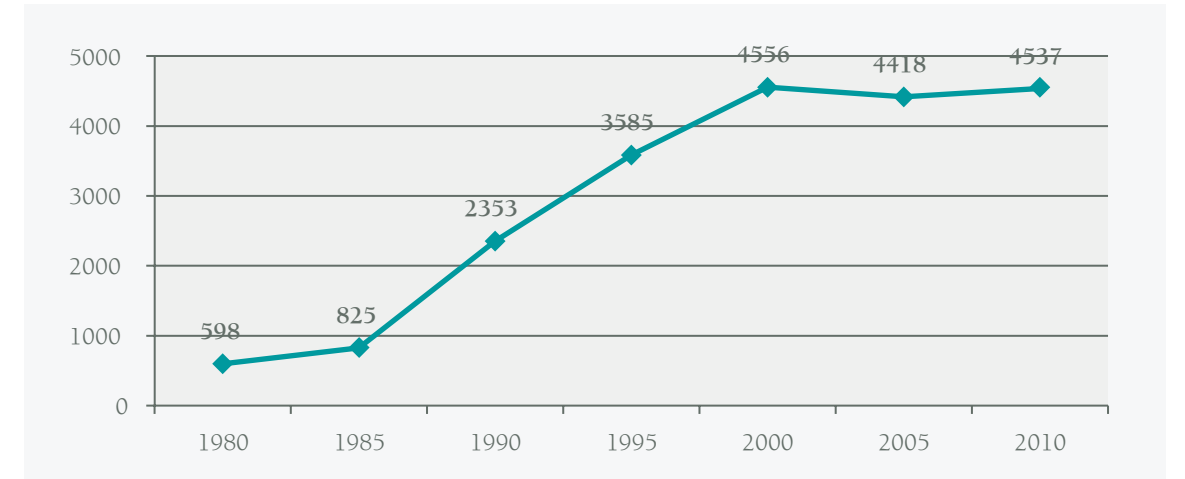
2004 yılında yürürlüğe giren 5072 Sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşlarına İlişkin Kanun ile kamu kurum ve kuruluşları bünyesinde kurulan dernek ve vakıfların fesh edilmesinden bu yana, dernek sayısı artmaya devam etmektedir. Dernekler Dairesi Başkanlığı'ndan alınan verilere göre, 2004 yılında 69.439 olan toplam faal dernek sayısı, 2010 yılında 86.324'e ve Ağustos 2011 itibariyle 88.692'ye ulaşmıştır.⁰²

Şekil 2: Yıllara Göre Dernek Sayısının Değişimi (DDB, 2011)

⁰² "Derneklere İlişkin İstatistikler", Dernekler Dairesi Başkanlığı (DDB), Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2011. <http://www.dernekler.gov.tr/index.php>

Aşağıdaki grafikten de görülebileceği gibi yeni vakıf sayılarında 80'li yıllarda görülen artış 1997 yılı itibariyle duraklamış ve ilerleyen yıllarda da vakıf sayılarında ciddi değişiklikler olmamıştır. Derneklerde yaşanan duruma paralel olarak, 5072 Sayılı Kanun 2004 yılında vakıf sayılarında da düşüşe sebep olmuştur. 2010 yılında 4.537 olan yeni vakıf sayısı, Temmuz 2011 itibariyle 4.585'e ulaşmıştır.⁰³

Şekil 3: Yıllara Göre Vakıf Sayısının Değişimi (VGM, 2011)

Bu grafiklerden de anlaşılabilir olduğu gibi mevzuat değişiklikleri ve özellikle AB adaylık sürecinde elde edilen kazanımlar neticesindeki olumlu tablo kuruluş sayısına da yansımıştır. Buna rağmen özellikle vakıf sayılarındaki artış hızının düşüklüğü dikkat çekicidir.

i. Cezalar:

Dernekler Kanunu'nun 32. maddesinde cezalar son derece ayrıntılı bir şekilde düzenlenmektedir. İlgili madde cezaların çoğunu idari para cezası olarak düzenlemekte bunun yanı sıra ağır para cezaları ve ağır hapis cezaları ise mahkeme kararlarına bırakılmaktadır. Her ne kadar 5728 sayılı kanun ile dernek cezalarında bir iyileştirme sağlandıysa da bunun istenen noktanın çok uzağında kaldığı görülmektedir. Burada sorunlu olan kısım Dernekler Kanunu'nda ceza hükümlerinin bulunmasıdır. Çünkü bu kanun bir insan hakkı olan örgütlenme özgürlüğünü düzenlemektedir. Özgürlüğü düzenleyen bir kanunun bu denli çok ve ağır cezalar

⁰³ Yeni Vakıf İstatistikleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2011. <http://www.vgm.gov.tr/icerik.aspx?Id=192>

içeriyor olması kısıtlayıcı bir anlayışın bu özgürlüğü yorumlamada etkin olduğunun göstergesidir. AB ilerleme raporları incelendiği zaman geçtiğimiz yıllarda bu sorunun sürekli olarak değiştirilmesi gereken hususların içerisinde yer aldığı gözükmektedir: “Dernekler Kanunu’na uyulmaması hâlinde yüksek para cezaları ya da ağır cezalar gündeme gelmektedir” (AB İlerleme Raporu, 2009), “Sivil toplum kuruluşları orantısız idari denetim ve para cezaları ile karşılaşmaya devam etmektedirler” (AB İlerleme Raporu, 2010).

“Ceza”nın özü itibarıyla bir Ceza Kanunu konusu olması Dernekler Kanunu ve bunun gibi özgürlüğü düzenleyen kanunlardan cezalarla ilgili hükümlerin çıkartılmasını gerekli kılmaktadır. Örgütlenme özgürlüğü ile cezanın muhatabı olan gerçek kişilere bir şekilde yaklaşılması örgütlenme özgürlüğüne yapılacak en büyük darbedir. Pratikte cezaların uygulanması da aynı kısıtlayıcı yaklaşımın bir göstergesidir. Derneklerin ceza almaması ve kanunlara uygun çalışması için rehberlik etmek, eğitim dahil bu amaçta çalışmalar yapmak Dernekler Dairesi Başkanlığı’nın başlıca görevi olmalıdır. Bu bağlamda cezaların azaltılması, yapılacak ilk uyarının dikkate alınmaması durumunda ceza uygulaması gibi değişiklikler derneklerin yaşayabilmesi ve etkin olarak işlevlerini yerine getirebilmesi için önemli adımlar olacaktır. TÜSEV’in 2009 yılında düzenlediği ankete katılan 175 dernekten sekizi derneklerine vergi cezası kesildiğini, dört dernek ceza almadan önce idare tarafından uyarıldığını ve üç dernek ceza almadan önce düzeltme süresi verildiğini ifade etmiştir (TÜSEV, 2010a).

Bu ve farklı konularda Dernekler Dairesi Başkanlığı’na Bilgi Edinme Kanunu kapsamında bir başvuru yapılmış ancak bu soruların “özel bir araştırma” gerektirdiği gerekçesiyle cevap alınmamıştır. Bu sebeple cezai yaptırımların bir önceki döneme göre değişiklik gösterip göstermediği konusunda yorum yapılması mümkün olmamıştır. Dernekler Dairesi Başkanlığı’nın cezalar konusunda da internet sayfasında paylaşacağı bilgiler, sektörün şeffaflaşması için çok önemli ve gereklidir. Bu tip gerekçelerle Bilgi Edinme Kanunu’nun uygulanmasını engellenmesi kanunun özüne aykırılık teşkil etmesinin yanı sıra kamunun şeffaflaşması ve hesap verebilirliğini de zedelemektedir.

Vakıflarla ilgili ceza hükümlerinde de derneklere benzer bir yaklaşım görülmekte ve ceza hükümleri Vakıflar Kanunu’nun 10. ve 11. maddelerinde düzenlenmektedir. Derneklerden farklı olarak vakıflarda verilebilecek en üst ceza vakıf yöneticilerinin görevden alınmasıdır. Yöneticilerin görevden alınmaları halleri kanunda detaylı bir şekilde tanımlanmıştır. Bu kararın uygulanması yeni Vakıflar Kanunu ile oluşturulan ve içerisinde vakıf temsilcilerinin de bulunduğu Vakıflar Meclisi’nin takdirindedir. Vakıf yöneticileri ancak Vakıflar Meclisi’nin görevden alınması talebiyle mahkemeye sunulmasıyla ve mahkeme kararıyla görevden alınabilmektedir. Bu yeni uygulama bir çözüm olarak ara ve sivil mekanizmaların varlığı açısından sevindiricidir. Ancak Vakıflar Meclisi’nin yetkisi bununla sınırlıdır. Vakıf yöneticileri hakkındaki Ceza Kanunu kapsamındaki açılan soruşturma ve yargılama

süreci vakıf yöneticileri görevden alınmasa dahi devam etmektedir ve yöneticiler cezai müeyyidelere çarptırılmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne Bilgi Edinme Kanunu kapsamında sorulan sorular çerçevesinde 2009 yılında 404, 2010 yılında 575 vakfın idari para cezasına çarptırıldıkları cevabı alınmıştır. Yıl içinde gerçekleşen toplam denetim sayısı ise sorulmakla birlikte cevapsız bırakılmıştır. 2010 yılında vakıfların %12,5’inin idari para cezası aldığı bu istatistikten anlaşılmaktadır. Bu çok yüksek bir rakamdır ve uygulamanın gözden geçirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

ii. Denetim:

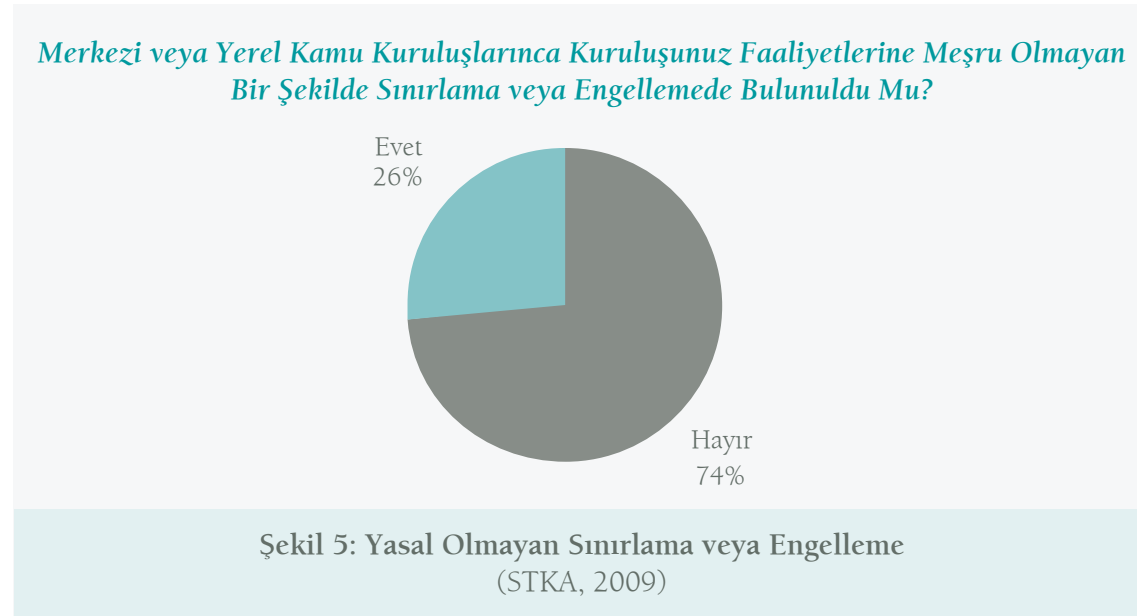
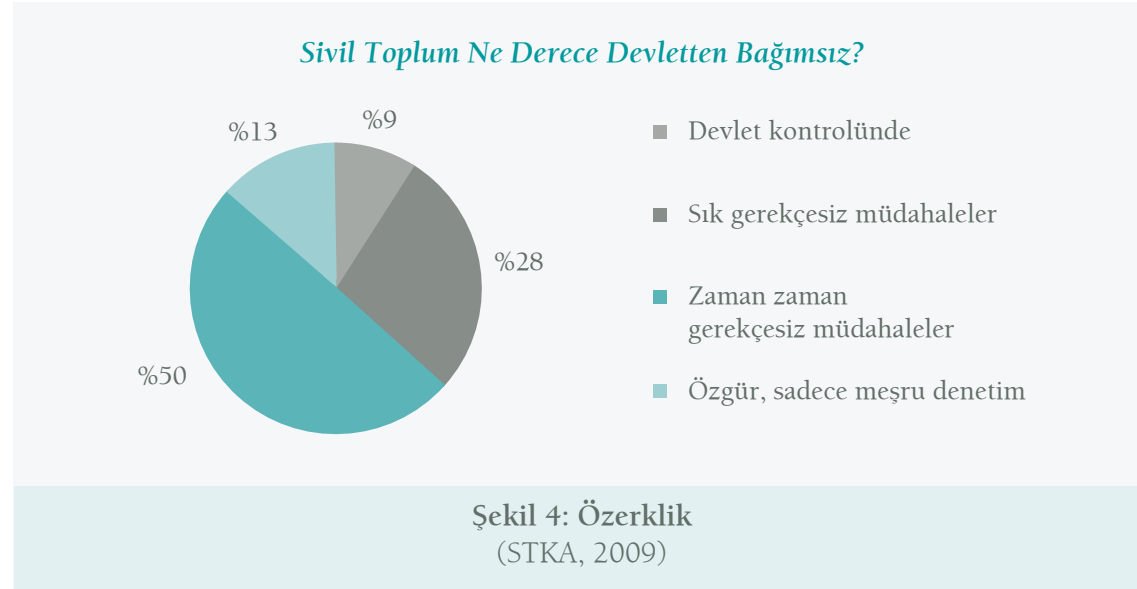
Dernekler Kanunu’nda esasa ve şekle ilişkin olmak üzere iki tür denetimden bahsedilmektedir. Dernek faaliyetlerinin amaçlarına uygun olup olmadığı esasa ilişkin denetimin konusudur fakat bu tür bir denetim demokratik toplumda örgütlenme özgürlüğüne yönelik ölçsüz ve gereksiz bir müdahale niteliğindedir. Kamu makamları dernek faaliyetlerini sadece kanunlar bağlamında suç teşkil edip etmediğini kontrol etmek için incelemelidirler. Dernek faaliyetlerinin amaca uygunluğu o derneğe üye olan bireylerin değerlendirmesi gereken bir durum olup, kamu otoritelerinin bu işe karışması kamu denetiminin özgürlük aleyhine genişlemesi anlamına gelir (TÜSEV, 2010a).

Şekle ilişkin denetimi düzenleyen Dernekler Kanunu’nun 19. maddesine bakıldığında ise Dernekler İl Müdürlüğü tarafından yapılacak denetimin nerede yapılacağına dair bir açıklık bulunmamaktadır. Uygulamada ise söz konusu denetimler Dernekler İl Müdürlüğü tarafından derneğe tebliğ edilen saatte ve yerde yapılmaktadır ki bu yer de zaman zaman müdürlüğün mekanı olmaktadır. Bu durum denetimde gereken tüm dosyaları müdürlüklere götürmek zorunda olan dernekler için ölçsüz bir yük yaratmaktadır (TÜSEV, 2010a). Bu durum İçişleri Bakanlığı tarafından da tespit edilerek 2010/12 Sayılı Genelge⁰⁴ ile denetimlerin derneğin yerleşim yerinde ve dernek yetkililerinin huzurunda yapılmasının asıl olduğu ancak, derneğin yerleşim yerinin denetimin yapılmasına elverişli olmadığı hallerde, derneğin defter ve belgelerinin tutanak ile teslim alınması ve denetimlerin dernekler birimlerinde yapılması, dernekler birimlerinde uygun yer bulunmaması durumunda mülki idare amirinin belirleyeceği kamu kurum ve kuruluşlarından birine ait yerde denetim yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bu genelgeye rağmen uygulamada sorunlar yaşanmaya devam edilmektedir.

Denetimle ilgili STK’ların tecrübelerini de içeren STEP araştırma bulguları da TÜSEV raporu ve AB ilerleme raporlarında belirtilen sorunları ilk ağızdan tekrar gündeme getirmiştir. Araş-

⁰⁴ http://www.dernekler.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=528%3Adenetimlerin-yaplaca-yer&catid=34%3Agenelgeler&Itemid=46&lang=tr

tırmaya katılan STK'ların %78'i sık sık veya zaman zaman devlet tarafından gerekçesiz müdahalelere maruz kaldığını bildirmiştir. Genel değerlendirmede faaliyetlerine gayrimeşru sınırlamalar getirildiğini belirten STK'ların oranı ülke genelinde %26'dır (TÜSEV, 2011). STK'ların %9'u da doğrudan devlet kontrolünde faaliyet gösterdiklerini belirtmektedir ki bu oldukça yüksek bir rakama tekabül etmektedir.

Denetimle ilgili sorunlarda kendini gösteren bölgesel farklılıklar da dikkat çekici olup AB İlerleme Raporu'nda da belirtilmiş ve özellikle Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki derneklerin güvenlik güçleri tarafından yakın takibe alındığı ve orantısız idari zorluk ve adli uygulamalara maruz kaldığı bildirilmiştir (AB İlerleme Raporu, 2008). Bölgesel farklılıklar dışında başta AB fonları olmak üzere yurtdışından fon alan sivil toplum kuruluşlarına da denetim konusunda oldukça orantısız davranılmakta ve bu kuruluşların medyada olumsuz olarak temsil edilmesi Türkiye'deki sivil toplumun gelişimi açısından endişe kaynağı olmaktadır (AB İlerleme Raporu 2008, 2009).

Denetleme konusunda vakıflar için de derneklere benzer bir yaklaşım benimsenmiş ve esasa ilişkin denetim esas kılınmıştır. Her ne kadar yeni Vakıflar Kanunu ile vesayet sistemi kaldırılarak vakıf yöneticilerinin yetkileri artırılmış ise de uygulamada özellikle denetimler sırasında eski zihniyetin izleri sıklıkla görülmektedir. Bu yaklaşımlar gözden geçirilmeli ve beyan sisteminde dayalı bir denetim esas kılınmalıdır.

Dernek ve Vakıflar Kanunlarının yanı sıra Terörle Mücadele Kanunu da yapılan denetimlerde sıklıkla kullanılmaktadır. Özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde, terörle mücadele adına, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından da tespit edilmiş ihlaller bulunmaktadır. Bu durum Terörle Mücadele Kanunu'ndaki aşırı yetkilerin kötüye kullanıldığını ve STK'ların ne gibi baskılarla karşı karşıya olduğunu göstermektedir (TÜSEV, 2010a). İnsan hakları savunucuları, terörle mücadelenin bir parçası olarak yürütülen soruşturmalarda cezai takibatlar ve tutuklamalarla karşılaşmaya devam etmektedirler (AB İlerleme Raporu, 2010). İnsan hakları dernekleri de çalışmalarında çeşitli zorluklarla karşılaşmakta, muğlak ifadeler içeren Terörle Mücadele Kanunu dolaylı da olsa örgütlenme özgürlüğünün önünde bir engel teşkil etmeye devam etmektedir.

Vaka Analizi: LGBTT Dernekleri

Türkiye'de derneklerle ilgili diğer bir hassas konu süregelen LGBTT dernekleri kapatma davaları ve özelde bu derneklere uygulanan ayrımcılıkla ilgilidir. Bu bağlamda LGBTT derneklerinin kısıtlayıcı yasal çevre ve ayrımcılıklar karşısında son durumlarını görmek için vaka analizi yapılmış, iki LGBTT derneğiyle görüşmeler yapılmış, medya taraması ve güncel raporlarla bulgular genel çerçeveye oturtulmaya çalışılmıştır. Bu analiz sonunda öne çıkan sorunlar derneklerin mevcudiyetine yönelik kapatma davaları ve denetim ve cezalardaki farklı uygulamalar olmuştur.

Kapatma davaları ile ilgili son tablo nispeten olumlu bir havayı işaret etmektedir. Görüştüğümüz derneklerin birine yönelik 2006'da açılan kapatma davası yerel mahkeme tarafından der-

neğin kapatılmasıyla sonuçlanmış fakat Yargıtay bu kararı onamamıştır. Ancak Yargıtay'ın gerekçeli kararında derneğin "eşcinselliğe teşvik etmediği" için kapatma kararının kaldırıldığını belirtmesi sonraki davalar için olumsuz bir gerekçe yaratmış durumdadır. Dernek yöneticileriyle yapılan mülakat sonucunda Yargıtay'ın bu kararının AİHM'e götürüldüğü öğrenilmiştir. Sevindirici bir tespit olarak, görüşülen dernek şu an için idare ile bir sorunlarının olmadığını, Dernekler Dairesi Başkanlığı ile teknik açıdan zorluklarla karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir.

LGBTT derneklerindeki genel durum incelediğinde bir LGBTT derneği olan Gökkuşuğu Derneği'nin Ocak 2011'de Valilik tarafından açılan ve 2 yıl süren dava sonunda kapatıldığı görülmektedir. Ancak mahkeme tutanakları incelendiğinde bu kapatmanın nedeninin Dernekler Kanunu ile ilgili olmadığı görülmektedir.⁰⁵ Yine İzmir merkezli bir başka LGBTT derneği olan Siyah Pembe Üçgen Derneği için açılan kapatma davası ise Nisan 2010'da savcının davanın reddini talep etmesiyle mahkeme tarafından reddedilmiştir.⁰⁶ Bu bağlamda görüştüğümüz derneklerden edinilen bilgiler ve incelediğimiz yargısal süreçler ışığında dernekleşme özgürlüğüne saygı gösteren mahkeme kararlarının çıkması diğer ilgili davalara emsal oluşturmuştur.

Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen LGBTT derneklerine kapatma davaları dışında ceza konularında ayrımcılık yapıldığı belirtilmektedir. Bir LGBTT derneği gereken belgeyi erken gönderdikleri için para cezası aldığını belirtirken, bir diğeri yurtdışından fon almaları konusunda diğer derneklere uygulanmayan kurallara tabi tutulduklarını ve keyfi cezalarla karşı karşıya kaldıklarını belirtmişlerdir (UAÖ, 2011). Denetim konusunda da keyfi uygulamaları bildiren bir LGBTT derneği 2006-2009 yılları arasında 8 kez denetime uğradığını ve bunun sıradan bir insan hakları derneğine uygulanan denetim sayısının çok üzerinde olduğunu belirtmiştir (UAÖ, 2011).

c. Kamu-STK İlişkileri

Kamu ile STK'ların ilişkileri uluslararası arenada yoğun olarak tartışılan göreceli olarak yeni bir konudur. Demokrasi kavramı geliştikçe devletlerin şeffaflığı ve tüm paydaşların karar alma süreçlerine katılımı noktasında "yönetişim" daha önemli bir kavram haline gelmiştir. STK'lar devletlerin yönetim ilkesine uymalarında önemli bir araç ve denetleyici olarak hayati bir konumda yer almaktadırlar.

Kamu-STK işbirliği; bilgilendirme, danışma, diyalog ve işbirliği gibi farklı şekil ve düzeylerde oluşabilmektedir ve hiçbir düzey diğerinden daha iyi veya üstün değildir. Zaman zaman farklı düzeydeki işbirliklerinin bir arada bulunduğu da görülmektedir. Ancak paydaşlar arasında sürekli bir diyalog ve STK'ların karar alma süreçlerine katılımına imkan verecek mekanizmaların bulunması bu sürecin sağlıklı işlemesi için tartışmasız gereklidir.

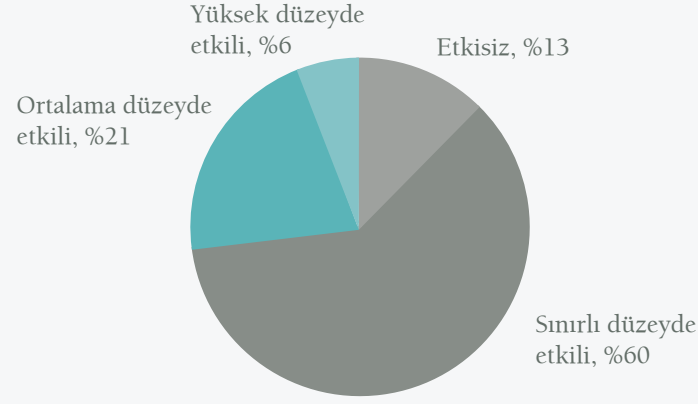
Ülkemizde bu konuda mekanizmalar henüz oluşturulmamıştır ve ilişkiler daha ziyade tek taraflı ve davet yoluyla gerçekleşmektedir. Bu durumu, Türkiye'nin politik kültürü üzerinden yorumlamak da mümkündür. Avrupa Birliği sürecinde katılımcı demokrasinin önünü açan hukuki değişiklikler hızla gerçekleştirilirken, bu değişikliklerin kişiler ve kurumlar tarafından anlaşılması ve benimsenmesinde yaşanan eksiklikler Kamu-STK ilişkilerini güçlendirecek sürecin hayata geçirilmesini zorlaştırmaktadır. Türkiye'deki mevcut devlet geleneği ve bürokratik kültür devlet dışındaki toplumsal güçlere yeteri kadar güvenmemekte ve kısıtlayıcı bakışını sürdürmektedir. Bu da filizlenen katılımcı yönetim anlayışına engel oluşturmaktadır (Heper ve Yıldırım, 2011). Bu durum Kamu-STK ilişkilerinin arzulanan düzeyde olmamasının en temel etkenlerinden biridir.

Öte yandan, STEP araştırmasının önemli bir bulgusu da devlet yönetiminin çeşitli seviyelerinde Kamu-STK ilişkilerinin farklılık göstermesidir. Ankete katılan STK temsilcilerinin, yerel yönetimle ilişkilerini iyi olarak tanımlarken; merkezi kamu organlarıyla hiçbir iletişimleri bulunmadığı yönündeki ifadeleri dikkat çekicidir. Bu noktada daha önce bahsedilen genel bir politika ve mekanizma eksikliği tüm süreçlerde kendisini göstermektedir. Buna rağmen STK temsilcilerinin %60'ı sivil toplumun politika oluşum sürecine "sınırlı düzeyde" etkili olduğunu belirtmiştir (TÜSEV, 2011).

⁰⁵ Mahkeme Valilik Şikayetiyle LGBT Derneğini Kapatdı, Bianet, 4 Ocak 2011, Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2011. <http://www2.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/126984-mahkeme-valilik-sikayetiyle-lgbt-dernegini-kapatti>

⁰⁶ Siyah Pembe Üçgen İzmir Kapatılmadı, Bianet, 30 Nisan 2011, Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2011. <http://www2.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/121667-siyah-pembe-ucgen-izmir-kapatilmadi>

Sivil Toplum Ülkenizde Politika Oluşum Süreçlerinde Nasıl Bir Etkiye Sahiptir?

Şekil 6: Politikaları Etkileme
(STKA, 2009)

Algı açısından ele alındığında, sivil toplumun politikalara etkisi gerek iç paydaş (STK'lar) gerekse dış paydaşların (kamu, özel sektör, akademi, medya, bağışçı kuruluşlar) büyük bölümü tarafından "etkisiz" veya "sınırlı" düzeyde görülmektedir. İç paydaşların %73'ü, dış paydaşların ise %67'si bu alanda aynı fikirdedir. Benzer doğrultuda, 213 sivil toplum kuruluşu ile internet üzerinden doldurulmuş anket soruları üzerine yapılan bir araştırmaya göre, katılımcıların sadece %24'ü sivil toplum örgütlerinin hükümetleri izleme ve politikalarını etkilemede etkili olduğunu belirtmiştir (Toros, 2007). STEP anketine katılan sivil toplum temsilcilerinin %50'si kuruluşlarının son iki yıl içinde bir politika oluşum sürecine katıldığını bildirmektedir. Kuruluşları bir politika sürecine dahil olan katılımcıların sadece %12'sinin politika önerisi dinlenmemiş veya reddedilmiştir. Kalan %88'lik çoğunluk politika önerilerinin kabul edildiğini veya hala tartışıldığını bildirmektedir. Ancak bu konuda STK'larda genel bir kapasite eksikliği olduğu ve kamunun politika süreçlerine katılım için gerekli düzenlemeleri yapmadığı görülmektedir.

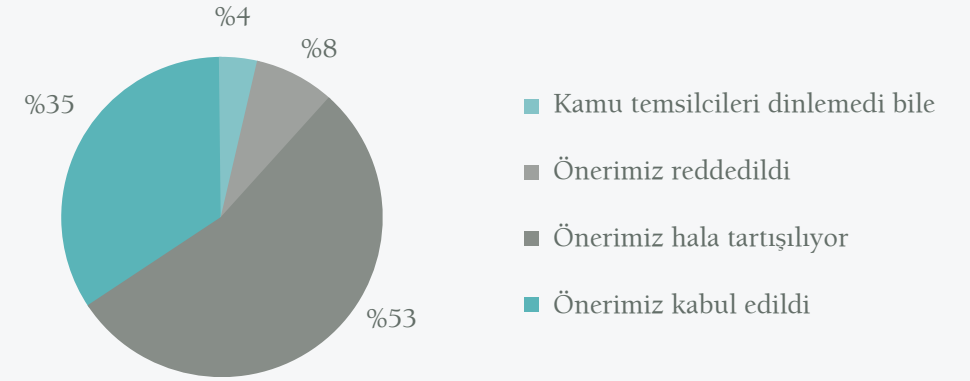
Bu konuda 2006 yılında yürürlüğe giren Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'in gerektiği şekilde uygulanmadığı dolayısıyla istenilen sonucu doğurmakta yetersiz kaldığı ve STK'ların katkısının ikinci planda algılandığı görülmektedir. Bu yönetmelik değiştirilerek STK'ların görüşlerinin dikkate alınması ve stratejik planlama süreçlerine katılımları sağlanmalıdır (TÜSEV, 2010a), (TÜSEV, 2011).

Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Geçtiğimiz Sene İçinde Bir Politika Oluşum Sürecine Dahil Oldunuz Mu?

Şekil 7: Politika Oluşum Sürecine Etki
(STKA, 2009)

Politika Öneriniz Sonucunda Ne Oldu?

Şekil 8: Politika önerisi sonucu
(STKA, 2009)

Sektör olarak incelendiğinde, sivil toplumun etkili savunuculuk çalışmaları yürütecek ve bu yolla politikaların oluşumu ve iyileştirilmesi için kamu kuruluşları ile birlikte çalışacak kapasite ve donanımının yetersiz olduğu gözlemlenmektedir. Buna bağlı olarak, savunuculuk çalışmaları sivil toplumun geneline yayılmaktansa; insan hakları örgütleri, kadın örgütleri, bazı gençlik örgütleri ve LGBTT gruplar gibi hak temelli çalışmalar yapan kuruluşlar tarafından

yürütülmektedir. Savunuculuk çalışmalarını yürüten bu kuruluşlar da kamunun olumsuz algısı, finansman sıkıntısı, gönüllü sayısını azlığı gibi çeşitli problemlerle karşılaşmaktadırlar. Buna ek olarak, savunuculuk kampanyalarının duyurulması ve halkın desteğini almasında önemli rolü olan medya-STK ilişkilerinin öneminin de göz ardı edildiği tespit edilmiştir (TACSO, 2010).

Özetle, STK'ların karar alma süreçlerine katılımının yetersiz seviyede olmasını hem sivil toplumun iç dinamiklerine hem de kamunun sivil topluma hala mesafeli yaklaşımına bağlamak mümkündür. Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının savunuculuğa yönelik çalışmalar yürütmekten kaçınması, savunuculuk için gerekli olan STK'lar arası işbirliği ve koordinasyonun sağlanamaması, kurumsal ve finansal kapasite eksikliği, STK'ların karar alma süreçlerine katılımını belirleyen yerleşik mekanizmaların olmaması ve bu süreçlerin kamunun isteğine bağlı olarak geliştirilmesi bu süreçteki öncelikli sorunlar olarak dikkat çekmektedir.

Kamu-STK ilişkilerinin bileşenleri olarak tanımlanan bilgilendirme, danışma, diyalog ve işbirliği süreçleri ile ilgili tespitler gelecek bölümde paylaşılmaktadır.⁰⁷

i. Bilgilendirme

Kamu-STK ilişkileri kapsamında bilgilendirmeden kastedilen kamunun STK'ları ve kamuoyunu şeffaf bir şekilde bilgilendirmesidir.⁰⁸ Özellikle internet teknolojisinin gelişimi bilgilendirme sürecinde bir devrim yaratmıştır. Yine televizyon, posta, ilan verme yöntemleri de sıklıkla kullanılan yöntemlerdir.

STK'ların karar alma sürecine katılımı söz konusu olduğunda akla gelen ilk yer TBMM'dir. Bu konuda yasama faaliyetlerinin şeffaflığı son derece önemlidir. TBMM'ye bakıldığında İhtisas Komisyonlarında hazırlanan 5.242 adet gündem, ilgili bakanlıklara ve sivil toplum kuruluşlarına ulaştırılmıştır.⁰⁹ STK'ların dileği, bu görüşlerin nasıl değerlendirildiğine dair bir geribildirim mekanizması kurulması ve toplantı düzenlenerek sürecin şeffaf ve takip edilir hale getirilmesidir.¹⁰

⁰⁷ 1 Ekim 2009 tarihinde Uluslararası STK'lar Kongresi tarafından kabul edilen Sivil Toplumun Karar Verme Sürecine Katılımla İlgili İyi Uygulama İlkeleri'ne http://www.coe.int/t/ngo/Source/Code_Turkish_final.pdf adresinden ulaşabilirsiniz.

⁰⁸ A.g.e.

⁰⁹ TBMM 23. Dönem Yasama, Denetim ve Yönetim Faaliyetleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM).

¹⁰ Hisarcıklıoğlu, R. *Yasama Sürecine Sivil Toplum Katılımı (YSSTK) Panel Tutanakları* (Kasım 2007), Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2011. http://yasader.org/web/faaliyetler/19-11-2007-panel/panel_tutanaklari.pdf

Burada ayrıca AB üyelik sürecinin önemli yasal kazanımlarından biri olan Bilgi Edinme Kanunu'na değinmek gerekmektedir. Bu kanun, birey ve STK'ların kamudan bilgi almaları ve bu yolla da denetim yapabilmeleri için önemli bir mekanizmadır. Ancak uygulamada birçok sorun hala varlığını sürdürmektedir. 2010 yılı Bilgi Edinme Genel Raporu'na göre, 2010 yılı içerisinde Bakanlıklara toplam 1.353.620 bilgi edinme başvurusu yapılmış; bu başvurulardan 1.098.870 tanesine olumlu cevap verilmiş, 89.749 başvuru ise red edilmiştir (TBMM, 2010). Bilgi edinme başvurularına dair toplam rakam bir gelişme olarak kaydedilirken, alınan cevapların başvuru sahipleri için tatmin edici olup olmadığı ya da red edilme sebeplerinin geçerliliğine dair bilgi ve değerlendirme bulunmamaktadır. Bu durum kanunun verimliliğinin ölçümlenmesinde ve sistemin iyileştirilmesinde önemli bir engeldir. Raporun çeşitli bölümlerinde bu önemli kanunun işleyişine dair bazı tespitlere yer verilmektedir.

Kamunun tek taraflı bilgi verme kaynağı olarak internet teknolojilerinden daha fazla yararlanması da sevindirici bir gelişmedir. Tüm kamu kurumları geçtiğimiz dönemlerde internet alt yapısına kavuşmuş ve internet sayfalarını oluşturmuşlardır. Burada dikkat çekici husus, bu sayfalar arasındaki farklılıklardır. Bazı internet sayfaları son derece kapsamlı ve güncel bilgiler içerirken bazılarında tam tersi bir durumla karşılaşılabilir. STK'ları doğrudan ilgilendiren Dernekler Dairesi Başkanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü web sitesi incelendiğinde güncel bilgilere ulaşmak her zaman mümkün olmayabilmektedir. Ayrıca kamu kurumlarının elektronik posta yolu hatta diğer iletişim araçlarıyla STK'ları bilgilendirilmesinde de önemli sıkıntılar yaşanmaktadır. Birçok AB ülkesinde önemli gelişmeler ve mevzuat değişiklikleri kamu kuruluşları tarafından STK'lara bildirilmekte iken Türkiye'de benzer bir mekanizma bulunmamakta ve iletişimde kopukluklar yaşanmaktadır. Kamu kurumlarının iletişime daha fazla önem vermeyi ve kaynak aktarmayı düşünmeleri ve alt yapılarını kapsamlı bir şekilde gözden geçirmeleri gerekmektedir.

İzleme Raporu için yapılan araştırmada, Dernekler Dairesi Başkanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yanı sıra on beş bakanlığa bilgi edinme başvurusu yapılmıştır. Tüm bakanlıklara benzer soruların yöneltildiği başvurularda; bakanlık kapsamında dernek ve vakıflara yönelik mali destekler ve sivil toplum kuruluşları ile yapılan işbirlikleriyle ilgili sorular yöneltilmiştir. Yapılan başvurularda, öncelikli olarak dil kullanımına dair bir sıkıntı yaşandığı ortaya çıkmıştır. Özellikle işbirliği ya da ortak proje yürütme gibi tanımların karmaşaya yol açtığı ve cevap almayı zorlaştırdığı görülmüştür. Başvurular sonucunda beş bakanlıktan belirtilen yasal süreçte cevap alınmamıştır. Başvuru numarası alınmasına rağmen; Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (yeni ismiyle Çevre ve Şehircilik Bakanlığı), Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı'ndan herhangi bir cevap alınmamıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı internet sitesinden yapılan başvuruya ise numara ve cevap verilmemiştir. Ulaştırma Bakanlığı tarafından yazılı olarak gönderilen bir cevap bulunmamasına rağmen yapılan başvuru sorgulamasında cevap verilmiş olarak görülmektedir. Bakanlıklar tarafından bilgi edinme başvurularına verilen

cevaplarda gözlemlenen farklılıklar, sürecin her kurumda aynı şekilde işlemediğini gözler önüne sermekte ve bu durumun uyumlaştırılmasına yönelik gerekliliği ortaya koymaktadır.

ii. Danışma

Katılımcı demokrasinin ve sivil toplum kuruluşlarının karar alma süreçlerine katılımı, Avrupa Birliği üyeliği ile birlikte önem kazanmıştır. Günümüzde hem merkezi yönetim, hem de yerel yönetimin çeşitli alanlarında alınan kararlarda STK'lara danışıldığından sıklıkla bahsedilmektedir. Karar alma süreçlerinde STK katılımına verilen önem dikkat çekici olmasına rağmen, danışma süreçleri ve danışılan sivil toplum kuruluşlarının çeşitliliği konusundaki belirsizlikler bu süreçle ilgili soru işaretlerini artırmaktadır. Danışmanın kanunlarca belirlenmiş bir şekli ya da uygulaması olmaması da süreci kişilerin ve kurumların şekillendirmesine sebep olmakta ve sivil toplum kuruluşları tarafından da dile getirilen şeffaflıkla ilgili çeşitli soruların gündeme getirilmesine sebep olmaktadır.

STK'ların kamu kuruluşları ile ilişkilerde danışman olarak yer alabileceği ve karar alma, politika oluşturma süreçlerine katkıda bulunabileceği başlıca alanlar yerel yönetimler kapsamındaki kent konseyleri, belediye meclisleri ve komisyonlardır. Büyükşehir Belediye Kanunu, Belediye Kanunu ve İl Özel İdaresi Kanunları'nda belirtildiği üzere, bu kurumların stratejik ve kalkınma planlamasında, sosyal politika ve hizmet temininde sivil toplum kuruluşlarının danışman olarak ve kent konseylerinde üye olarak katılabileceğine dair hükümler bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşları oy hakları olmamasına rağmen sosyal hizmetler ve yıllık bütçenin yönetilmesi konularında uzmanlık alanlarına paralel olarak komisyon toplantılarında da yer alabilmektedir. Bunun yanı sıra; meslek odaları, üniversiteler, ticaret odaları, noterler gibi diğer paydaşlarla birlikte belediye meclislerinde danışman, kent konseylerinde ise üye olarak katılım sağlayabilirler. Burada mevcut en önemli mekanizma Kanun Hazırlama Esas ve Usullerine Yönelik Yönetmelik çerçevesinde oluşturulmuş ancak STK'ların sürece katılımı konusu garantilenmemiştir. Yönetmeliğe göre STK'ların danışma sürecine katılımları ile ilgili bir zorunluluk bulunmamakta, katılım süreci kamu otoritesi tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla STK katılımı tek yönlü bir irade neticesinde oluşmaktadır.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. Maddesi ile yasal dayanağa kavuşan kent konseyleri, Türkiye'ye özgü bir yapılanma ile merkezi yönetimi, yerel yönetimi ve sivil toplumu bir işbirliği ortaklığı çerçevesinde biraraya getiren benzersiz yönetim mekanizmaları olarak da

¹¹ Kent Konseyleri Kılavuzu, Ocak 2010, Erişim Tarihi: 6 Ağustos 2011. http://www.kentkonseyleri.net/dl/KentKonseyleri_book.pdf

tanımlanmaktadır.¹¹ Sivil toplum kuruluşlarının karar alma ve politika oluşturma süreçlerine katılımı için önemli bir fırsat olmasına rağmen, kent konseylerinin işlerliği ve STK'ların katılımı yerel yönetimlerin gösterdiği ilgi ve katılma bağlı olarak şekillenmektedir. Bu süreçte, kent konseylerini yasal bir zorunluluk olarak gören yerel yönetimler bulunması konseylerin etkisinin kişi ve kurumların inisiyatifinde kalmasına sebep olmaktadır. 2008 AB İlerleme Raporu'nda da belirtildiği üzere, "yalnızca az sayıda kentte etkili olan kent konseylerinin etkisinin tüm kentlerde güçlendirilmesi ve kent konseylerini ilgilendiren süreçlerde hesapverebilirlik ve şeffaflığın artırılması gerekmektedir" (AB İlerleme Raporu, 2008).

Ulusal düzeyde STK'ların yasama süreçlerine katılımı konusunda öncelikle belirtilmesi gereken nokta Türkiye'de yurttaşların kanun teklifi verme hakkının bulunmadığıdır. Kanun teklifleri sadece milletvekilleri tarafından yapılmaktadır. Bu anlamda sivil toplumun yasama süreçlerine katılımı tasar ve teklifler konusunda görüş bildirmek ve parlamento dışında baskı grubu oluşturmak olarak karşımıza çıkmaktadır. Yasa yapma sürecine katılım iki düzeyli bir katılım olarak değerlendirilebilir. Bunlardan birincisi yasa taslağının hazırlanması aşamasına katılımdır. Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğe göre kanun, kanun hükmünde kararname, yönetmelik, tüzük gibi kamu kurumları tarafından yapılan düzenleme taslaklarının kamuoyunu ilgilendirdiği düşünülürse Başbakanlık'a iletilmeden önce, teklif sahibi bakanlık tarafından internet, basın veya yayın aracılığıyla kamuoyunun bilgisine sunulabilir (TÜMİKOM, 2010).

Kamusal eylemlerin muhtemel olumlu ve olumsuz etkilerinin ve bu etkilerin toplumun çeşitli kesimleri arasındaki dağılımının incelenmesi ve sonuçların karar alıcılara iletilmesine ilişkin bir araç olan Düzenleyici Etki Analizi'nin sağlıklı işleyebilmesi için idari kapasite çalışmaları yapılmaktadır. Bu yöntemin tümüyle hayata geçirilmesi durumunda STK'ların taslaklara görüş vermek yerine taslak hazırlanırken görüşlerini ifade etme şansı bulmaları hedeflenmektedir. Yasama süreçlerine katılımda en önemli ayaklardan bir tanesi komisyon toplantılarına katılımdır. Ancak komisyon toplantılarına katılım komisyonun bu yönde karar almasına bağlıdır. Hatta sivil toplumun komisyon toplantılarına katılımında en etkili karar makamı komisyon başkanıdır.¹² Komisyon başkanları da, çoğu zaman, daha kolay ulaşılabilen ve bilinen sivil toplum örgütlerini toplantıya çağırmakta ve bunların en popüler olanlarına söz vermektedir. Gerek komisyonların çalışma usulleri düşünüldüğünde, gerekse katılımcıların yoğunluğu yüzünden STK'ların komisyon sürecinde dinlenmesi için etkin bir yöntem geliştirilmesi gerekmektedir. Bu yöntemlerden biri de taslaklar komisyona varmadan önce geniş bir zaman diliminde taslak üzerinde sivil toplum mutabakatını sağlayacak mekanizmaların oluş-

¹² Bakırcı, F. *Yasama Sürecine Sivil Toplum Katılımı (YSSTK) Panel Tutanakları* (Kasım 2007), Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2011. http://yasader.org/web/faaliyetler/19-11-2007-panel/panel_tutanaklari.pdf

turulmasıdır. Sivil toplumun yasama sürecine katılımının başlangıcı, yapılacak düzenlemeler konusunda kendilerine zamanında ve yeterli bilginin sağlanmasıdır.¹³

Basından:

Belediyelerin 'Sosyal Harcama' Karnesi¹⁴

İstanbul'un üçüncü köprü, Avrasya Tüneli, kentsel yenileme ve kentsel dönüşüm gibi önemli projelerinde ilgili STK'lara danışmak, halkı bilgilendirmek gibi şeyler geliyor benim aklıma.

Oysa Fikret Toksöz ile sohbette, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin henüz, halkın yerel yönetime katılımı teşvik eden ve 2006 yılından beri devrede olan "kent konseyi" platformunu bile oluşturamadığı ortaya çıkıyor.

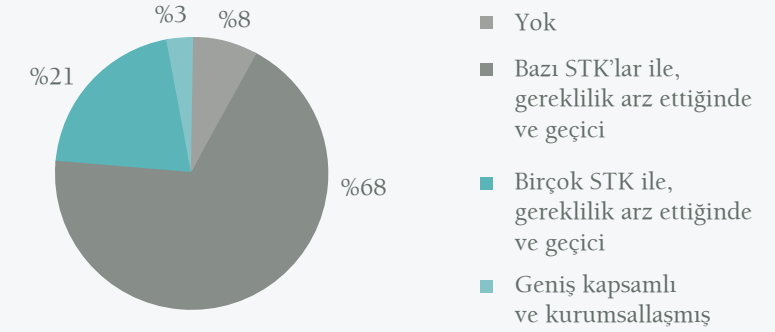
iii. Diyalog

Avrupa Birliği'nin öncelikleri arasında yer alan ve katılımcı demokrasinin de bileşenleri arasında olan kamu-sivil toplum diyalogunun geliştirilmesinin önemi kamu tarafından kabul edilmeye başlasa da, uygulamada diyalogun geliştiğine dair bir gözlem yapılamamaktadır. Kamu-STK ilişkilerinin tamamında gözlemlendiği gibi diyalogu belirleyecek mekanizmaların var olmaması ve karşılıklı ön yargılar bu süreci zorlaştırmaktadır. YADA araştırmasında, sivil toplum kuruluşları açısından Kamu-STK ilişkilerinde tanımlanan en önemli sorunun, "devlet organlarıyla olan partililik ve patronaj ilişkileri" olduğu belirtilmiştir (YADA, 2005). Buna göre, sivil toplum kuruluşları arasında kamunun yalnızca belli STK'larla diyalog içinde olduğu ve bu kuruluşların belirlenmesinde adil ve eşit koşulların hüküm sürmediği şeklinde bir algı oluşmuş ve bu sebeple de ilişkilerin kurumsallaşmadığının altı çizilmiştir. Bu alanda yapılan başka bir ankete katılan STK'ların %8'i kamu ve sivil toplum diyalogunun var olmadığını, %68'i kamunun bazı STK'lar ile gerekli görüldüğünde geçici diyaloglara girdiğini belirtirken, sadece %3'lük bir oran geniş kapsamlı ve kurumsallaşmış bir devlet-sivil toplum diyalogundan bahsetmektedir (TÜSEV, 2011).

¹³ Neziroğlu, İ. *Yasama Sürecine Sivil Toplum Katılımı (YSSTK) Panel Tutanakları* (Kasım 2007), Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2011. http://yasader.org/web/faaliyetler/19-11-2007-panel/panel_tutanaklari.pdf

¹⁴ Benmayor, Gila. *Belediyelerin 'Sosyal Harcama' Karnesi*, Hürriyet, 9 Ağustos 2011, Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2011. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=18447046&yazarid=20>

Devlet Ne Derece Sivil Toplumla Diyalog İçerisindedir?

Şekil 9: Devlet-Sivil Toplum Diyalogu (STKA, 2009)

STK'lar tarafından dile getirilen önemli sorunlardan biri, devlet ve hükümet organlarının STK'lara şeffaf ve hesapverebilir bir mekanizmanın olmaması sebebiyle eşit mesafede yaklaşmadığı yönündeki izlenimdir. Buna göre sivil toplum kuruluşları arasındaki algı; güç gruplarının STK'larına, devletle yakın ilişkiye sahip STK'lara ve özellikle de mevcut hükümete daha yakın olan STK'lara yönelik pozitif bir ayrımcılık yapıldığı yönündedir. Yine bu nedenle STK temsilcilerinin dikkate değer bir kısmı kamu ve STK'lar arasındaki ilişkiyi çok karmaşık ve gerilimli bir ilişki olarak tanımlamakta ve Kamu'da kesin olarak oluşmuş bir STK algılamasının olmaması sebebiyle kamu kuruluşları ile iletişim kurulamayacağını düşünmektedir. STK'larda var olan bu olumsuz algıya rağmen, yapılan anket neticesinde STK temsilcilerinin önemli bir kısmı devletin STK özerkliğine saygı gösterdiğini, bu özerkliği tanıdığını ve daha sağlıklı bir ilişkiyi tercih ettiklerini ifade etmiş ve Avrupa Birliği katılım süreciyle birlikte bu yönde bir ilerlemenin söz konusu olduğunu belirtmiştir (TÜSEV, 2010a).

AB üyelik sürecinin bir parçası olarak, Kamu-STK diyalogunu geliştirmek için atılan adımlardan biri Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (yeni ismiyle Avrupa Birliği Bakanlığı) tarafından düzenlenen Sivil Toplum Diyalog Toplantıları'dır. Bu toplantılar, Avrupa Birliği çerçevesinde kamu ile sivil toplum kuruluşları arasındaki diyalog kanallarını güçlendirmek amacıyla 2009 ve 2010 yıllarında Ankara ve İstanbul'da düzenlenmiştir. Sonucusu 2010 yılında yapılan toplantıda, "AB fonları ve STK'lar", "Belediyeler ve AB", "Sivil toplum diyalogu önündeki engeller" ve "Gençlik ve AB süreci" başlıklarıyla çalışma grupları da oluşturulmuştur. Bu toplantılar sonunda yayınlanan bildirgelerden de görülebileceği üzere, toplantılar STK'ların biraraya gelmesi için bir fırsat oluşturmasına rağmen konuların geniş başlıklar halinde ele alınması ve sivil toplum kuruluşlarının öncelikli ihtiyaçlarını dikkate alan hareket planlarına dönüşme-

mesi toplantıların etkisini azaltmaktadır.¹⁵ Bu noktada, Avrupa Komisyonu'nun bu alanda yapılan çalışmaların azlığı ve içerik olarak yetersizliği karşısında duyarsız kaldığını da belirtmek gerekir. 2010 İlerleme Raporu'nda yer alan "Avrupa Birliği'nden Sorumlu Devlet Bakanı ve Başmüzakereci Egemen Bağış'ın, farkındalık artırıcı faaliyetler ve sıklıkla düzenlenen istişari toplantılarla sivil toplumu AB'ye katılım sürecine dahil etmesi olumlu karşılanmıştır" şeklindeki yorum sivil toplum kuruluşlarının yukarıda belirtilen şikayetlerini göz ardı etmekte ve gerçekçi bir tabloyu yansıtmamaktadır. Bu haliyle bir diyalog süreci başlatılmıyorsa bilgilendirme amacı taşıyan toplantılar, çok sayıda ve farklı alanlarda çalışan STK'lara ev sahipliği yapmakta fakat bu çeşitliliğin toplantıların verimliliği açısından katkı yaratıp yaratmadığı tartışmaya açık bir nokta olarak gözükmektedir. İlerleme Raporu'nda yer alan bu yorumun kamunun yapılan çalışmaları yeterli bulmasına sebep olacağı ve ilişkilerin derinleştirilmesi için gerekli adımların atılmamasına neden olacağından endişe duyulmaktadır.

iv. İşbirliği

Türkiye'de kamu ile sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini teşvik eden yasal hükümler bulunmasına rağmen, bu yasaların hayata geçirilmesine ilişkin mekanizmaların mevcut olmaması yapılacak işbirliklerinin kamu kurumlarının istek ve ihtiyaçları doğrultusunda belirlenmesine neden olmakta ve uzun süreli işbirliklerinin geliştirilmesine engel olmaktadır.

Kamu-STK işbirliğini teşvik eden yasal düzenlemeler arasında yer alan İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği'nin 8. maddesinde, "il özel idaresi veya belediyeler, kendi özel kanunlarına uygun olarak aralarında yapacakları protokol çerçevesinde kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, dernekler, vakıflar, meslek odaları ve diğer yerel yönetim birimleri ile ortak çalışma ve işbirliği yapabilir" şeklinde bir düzenlemeye yer verilmiştir. Bu durum, sivil toplum kuruluşları arasında Kamu-STK ilişkilerinin genel düzenlemelerden bağımsız ve kişisel ilişkiler bazında ve kuruma göre belirlenen kriterler ile yürütüldüğü izlenimini yaratmaktadır. Bu örnekten de anlaşılacağı gibi, Kamu-STK işbirliğine yönelik yasal çerçeve yalnızca bir öneri niteliğindedir ve olası işbirliğinin çerçevesine dair bilgi içermemektedir. Kamu-STK ilişkilerini düzenleyen mevzuat, etik kuralların ve genel teamüllerin oluşturulması ve işbirliğinin geliştirilmesinde önemli rol oynayacaktır.

Yasal boşluğa rağmen, STK'ların kamu ile işbirliği yaptığı ya da ortak yürüttüğü projelerin genellikle hizmet odaklı olduğu ve kamunun sırtından yük alan aktiviteler içerdiği gözlemlenmektedir. Belediye Kanunu'nun 75. maddesinde yer alan, "Kamu kurumu niteliğindeki

¹⁵ Bildirgelerin tam metnine ulaşmak için http://www.abgs.gov.tr/files/haberler/2010/stk_sonuc_bildirge.pdf adresini ziyaret edebilirsiniz.

meslek kuruluşları, kamu yararına çalışan dernekler, özürli dernek ve vakıfları, bakanlar kurulunca vergi muafiyeti tanınmış vakıflar ve 507 sayılı esnaf ve küçük sanatkârlar kanunu kapsamına giren meslek odaları ile ortak hizmet projeleri gerçekleştirebilir" ifadesi yalnızca hizmet odaklı işbirliklerine sıcak bakıldığını vurgulamaktadır. Yalnızca kamu yararı statüsü almış dernekler ve vergi muafiyeti bulunan vakıfların işbirliği için değerlendirilmesi ise yapılabilecek işbirliklerini sınırlamaktadır.¹⁶

İşbirliği konusunda yerel yönetimlerde var olan yasal boşluğun ve mekanizma eksikliğinin bakanlıklar açısından da geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Merkezi yönetim söz konusu olduğunda İşbirliği yapılacak sivil toplum kuruluşları ve yapılacak işbirliğinin doğası bakanlıklar tarafından belirlenmektedir. Tespit edildiği kadarıyla, Milli Eğitim Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı sivil toplum kuruluşları ile ortak projeler yürüten başlıca bakanlıklar olarak öne çıkmaktadır. Belirtilen işbirliklerinin bakanlıkların faydalanıcı konumunda olduğu ve AB fonları ile finanse edilen projeler ile gerçekleştiği gözlemlenmiştir.

Basından:

Sivil Toplum-Kamu İlişkilerine Dair Bazı Haberler

Vali Saran Sivil Toplum Kuruluşları İle Her Ay Düzenli Toplantı Yapacak¹⁷

Malatya Valisi Ulvi Saran, Malatya'daki sivil toplum kuruluşu yöneticileri ile belirli aralıklarla düzenli olarak toplantı yaparak, ilin sorunları hakkında fikir alışverişinde bulunacağını belirtti.

Belediyelere Örnek Model¹⁸

Türkiye'de ilk kez Konak Belediyesi tarafından kurulan "Sivil Toplum İletişim Birimi"nin, (STK) merkezi Denizli'de bulunan Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM) tarafından belediyelere örnek model olması önerildi.

Örnek Yok¹⁹

Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı Dr. Asım Güzelbey, 60 Sivil Toplum Kuruluşunun (STK) temsilcileriyle, sivil toplum kuruluşlarını bir çatı altında toplamayı amaçlayan Ortak Akıl Platformu binasında bir araya geldi ve amaçlarını anlattı.

¹⁶ Ülkemizde vakıfların yaklaşık %5'i ve derneklerin %1'inden azı vergi muafiyeti veya kamu yararı statüsüne sahiptir.

¹⁷ Vali Saran Sivil Toplum Kuruluşları İle Her Ay Düzenli Toplantı Yapacak, Haber FX, 16 Şubat 2011, Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2011. <http://www.haberfx.net/vali-saran-sivil-toplum-kuruluslari-ile-her-ay-duzenli-toplanti-yapacak-haberi-333777/>

¹⁸ Belediyelere Örnek Model, Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2011. <http://www.konak.bel.tr/haberler.aspx?id=1073>

¹⁹ Örneği Yok, Gaziantep27, 14 Şubat 2011, Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2011. <http://www.gaziantep27.net/root.vol?title=ornegi-yok&exec=page&mid=87463>

d. Kaynak Geliştirmeye İlişkin Yasal Mevzuat

i. Vergi Mevzuatı

Ülkemizde STK'lar için çeşitli vergisel istisnalar mevcut olmakla birlikte bu konuda yeterli bilimsel araştırmanın yapılmadığı ve bu sebeple konunun bir bütünlükten uzak olduğu görülmektedir. Kamuoyunda vergi muafiyeti uygulaması genel olarak kamuya mali yük getiren bir uygulama olarak görülmekte ve STK'lar adeta mali disipline uymayan kural dışı kuruluşlar gibi algılanmaktadır. Oysa önemli olan STK'ların yaptığı faaliyetler sonucunda ortaya çıkan katma değer ölçülebilmesi ve bu katma değerle devletin sırtından ne oranda yük alındığının hesabının yapılabilmesidir. Bazı vergisel teşvikler ile kamu finansmanına yük getirmeden önemli kazanımlar elde etmek de mümkündür.

İşte bu noktada STK'ların önünün açılmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki uygulamalar incelendiğinde, devletlerin STK'lar için çeşitli teşvik politikalarına sahip olduğu görülmektedir. Bu politikalar gerçek hayatta STK'ların genellikle belirli vergilerden istisna tutulması veya tam vergi muafiyeti olarak uygulanmaktadır. Bu istisna ve muafiyetler ile STK'lara genel olarak rekabet kurallarını zedelemekten daha fazla kamu yararına katma değer yaratma imkanı sağlanmaya çalışılmaktadır.

Ülkemizde vakıf ve derneklerin vergilendirilmesi büyük ölçüde gerçek kişilerin vergilendirilmesi ile aynıdır. Vakıf ve dernekler Kurumlar Vergisi mükellefi değildir, ancak iktisadi işletmeleri olan vakıf ve derneklerin bu işletmelerinin faaliyetleri Kurumlar Vergisi'ne tabidir. Genel bir anlayış olarak vergi mevzuatı teşvik edici değildir ve gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu konuda yapılabilecek bazı iyileştirmeler aşağıda özetlenmiştir:

- Beyanname vermeyen gerçek kişilerin ve özellikle ücretli çalışanların bağışlarının vergiden düşülebilmesi mümkün kılınmalıdır.
- Gerçek ve tüzel kişilerin bağışlarının vergiden indirilebilecek tutarları artırılmalıdır.
- Vakıf ve derneklerin amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla kurdukları iktisadi işletmeleri Kurumlar Vergisi'nden muaf tutulmalıdır.
- Vakıf ve dernekler; Katma Değer Vergisi, Emlak Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi ve Damga Vergisi ile Noter Harçları'ndan muaf olmalıdır (TÜSEV, 2010b).

ii. Vergi Muafiyeti/Kamu Yararı Statüsü

Vergi kanunlarımızda Vergiden Muaf Vakıf ve Kamu Yararına Çalışan Dernek statüleri bulunmasına rağmen, geçmiş yıllarda yapılan değişikliklerle vakıfların ve derneklerin vergiden muaf olmalarının kendileri açısından bir anlamı kalmamıştır. Vakıf ve dernek gelirlerine uygulanan mevcut vergileme sistemi vergi muafiyeti olan ve olmayan vakıf ve dernekler için aynı olmakla birlikte Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulan vakıflar ile Dernekler Kanunu hükümlerine göre kurulan dernekler dışında özel bir kanunla kurulmuş vakıf veya dernekler için farklılık arz etmektedir (TÜSEV, 2010b).

Vakıflar için vergi muafiyeti, dernekler için kamu yararı statüsü uygulamada çeşitli yanlış ve eksiklikleri barındırmaktadır. 4585 vakıftan sadece 237'si (%0.5) bu statüye sahiptir.²⁰ Dernekler için kamu yararı statüsü ise Türkiye genelinde mevcut 88,906 dernekten sadece 410 derneğe (%0.4) sağlanmıştır.²¹ Statü, uzun bir süreç sonunda ve Bakanlar Kurulu kararıyla ve- rilmekte dolayısıyla siyasi bir görünüm sergilemektedir. Statüyü kazanmak oldukça zor olmasına rağmen kuruluşlara sağladığı fayda ve ayrıcalıklar çok azdır. Bu statünün niteliği diğer AB ülkelerindeki uygulamaların çok gerisinde kalmıştır. Konu Türkiye'de anlaşıldığı gibi sadece bir vergi muafiyetinin çok ötesinde mali sürdürülebilirlik ve kamunun sivil topluma yaklaşımı açısından önemli anlamları olan bir uygulamalar bütünüdür (TÜSEV, 2010b).

Bu konuda aşağıda belirtilen düzenlemelerin yapılması bu statünün daha sağlıklı çalışarak STK'ların kamu yararlı işler yapmasını teşvik edecektir:

- Öncelikli olarak kamu yararına çalışan kuruluşlar için kapsayıcı bir tanım yapılarak; vakıf ve dernekler arasındaki eşitsizlikler ortadan kaldırılmalıdır. Bu statü vakıf ve derneğin üzerinde sahip olduğu kuruluşa belirli avantajlar ve dolayısıyla sorumluluklar getiren bir statü olmalıdır.
- Amaç az sayıda değil belirlenmiş objektif kriterleri sağlayan mümkün olan en çok sayıda kuruluşa bu statüyü vermek olmalıdır.
- Kamu yararı statüsünü almaya hak kazandırıcı faaliyet alanları mevcut durumda olduğu gibi dar ve sınırlı değil, tam tersine ilerideki ihtiyaçlar da dikkate alınarak mümkün olduğu kadar geniş ve esnek tutulmalıdır.
- Kamu yararı statüsü Bakanlar Kurulu gibi ulaşılması güç ve netice itibarıyla politik bir makam değil, her kuruluşun rahatlıkla ulaşabileceği, şeffaf bir kuruluş tarafından ve-

²⁰ Bakanlar Kurulunca Vergi Muafiyeti Tanınan Vakıfların Listesi. Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB), Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2011. <http://www.gib.gov.tr/index.php?id=27>

²¹ Derneklere İlişkin İstatistikler. Dernekler Dairesi Başkanlığı (DDB), Erişim Tarihi: 4 Ekim 2011. <http://www.dernekler.gov.tr/index.php>

rilmelidir. Bu kuruluş tercihen yeniden oluşturulacak ve kamu yararına çalışan kuruluşları denetleyecek özerk bir kuruluş veya ilgili bakanlıklar bünyesinde oluşturulmuş bir kuruluş olmalıdır. Bu kuruluşun inceleme süresi ve muafiyet talebinin sonuçlanması bir takvime bağlanmalıdır.

- Kamu Yararına Çalışan Kuruluşlara devletin sağladığı yardımlar artırılmalı, bağışlar teşvik edilmeli, çeşitli vergilerden muafiyet ve istisnalar sağlanmalıdır. Ayrıca kamu ihalelerinde ve hizmet sözleşmelerinde devlet kamu yararına çalışan kuruluşlar lehine taraf olabilmeli, bu kuruluşlara öncelik tanınmalıdır.

Basından:

Ege Sanayi Odası Vakfı'nın 10 Yıllık Vergi Muafiyeti Süreci

Vakıflar için vergi muafiyeti, dernekler için ise kamu yararı statüsü adıyla anılan ve vakıf ve derneklere yapılan bağışların bağışçının yıllık gelirinin %5'ine kadar vergiden düşebileceklerini sağlayan statü; gerek statüyü kazanmak için gereken bürokratik işlemlerin uzunluğu, gerekse kararın siyasi bir organ tarafından verilmesiyle nedeniyle sıkça gündeme geliyor.

Ege Sanayi Odası Vakfı'nın 10 sene süren vergi muafiyeti kazanma süreci gazete haberinde "mücadele"²² olarak nitelendirilirken aynı haberde yer verilen EBSO Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Ender Yorgancılar'ın demecine göre vakıf "Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün yanısıra Başbakan Erdoğan ile bütün bakanlara tekrar dosya sunup vakfın yaptığı çalışmalarını ayrıntılarıyla ortaya koydu."

Bir başka habere göre ise vergi muafiyeti statüsü kazanılmasının ardından "Ege Bölgesi Sanayi Odası (EBSO) Yönetim Kurulu Başkanı Ender Yorgancılar, Oda Bünyesinde Kurulan EBSO Vakfı'nın, Bakanlar Kurulu Onayıyla 'Kamuya Yararlı Vakıf Statüsünde Vergi Muafiyeti' Sağlanan Bir Vakıf Olma Hakkı Kazanmasında Emeği Geçen AK Parti İzmir İl Başkanı Ömür Kabak'a Teşekkür Mektubu Gönderdi."²³

²² Ege Sanayi Odası Vakfı'nın 10 Yıllık Vergi Muafiyeti Süreci, Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2011.

<http://www.gazeteyenigun.com.tr/icerik.asp?page=ekonomi&tarikh=&nID=76858>

²³ EBSO'dan AK Partiye Teşekkür Mektubu, Erişim Tarihi: 06.07.2010. Haberin tamamı için:

<http://www.haberler.com/ebso-dan-ak-partiye-tesekkür-mektubu-2137856-haberi/>

iii. Yardım Toplama Kanunu

Dernek ve vakıfların nasıl yardım toplayabilecekleri 2860 Sayılı Yardım Toplama Kanunu ile düzenlenmiştir. Bu kanunun 2. maddesine göre, "dernekler ve vakıfların kendi statülerine göre üyelerinden ve diğer kişiler tarafından yapılacak bağış ve yardımlarla, bunların öz kaynaklarından sağlayacakları gelirler, bu kanunun kapsamı dışındadır." Bu maddeden de anlaşılacağı üzere, vakıf ve derneklerin üyelerinden aldıkları aidatlar kanunun kapsamı içerisinde yer almamaktadır. Ancak, bir vakıf veya derneğin bir organizasyon düzenleyerek veya dernek merkezi dışında bağış kabul etmesi halinde, yapılan faaliyet Yardım Toplama Kanunu kapsamına girecektir.

Kanunun metni dikkatlice incelendiğinde, yardım toplanmasını potansiyel bir suç işleme girişimi olarak gören bir zihniyet söz konusu olduğu görülmektedir. Gerçekten de gerek kanun ve gerekse yönetmelik sivil toplum örgütlerinin yardım toplamalarını mümkün olduğunca zorlaştırmaktadır. Kanımızca yardım toplama mevzuatı gerek örgütlenme gerekse mülkiyet hakkına yönelik ağır bir müdahale teşkil etmektedir. Yardım toplamanın kanunla düzenlenmesi, bu kadar çok bürokratik koşula bağlanması, süreyle sınırlandırılması gibi yaklaşımlar tamamen "yasakçı" bir bakış açısının ürünüdür (TÜSEV, 2010a).

"STK'ların bireylerden gelen doğrudan küçük çaplı katkıların derlenmesini üstlenmelerine rağmen bu zaman alıcı bir süreçtir ve çoğunlukla da bürokratik ve yasal kısıtlamalarla doludur. Bazı bölgelerde kapı kapı dolaşarak bağış toplanması ve düzenlenen sokak kampanyaları dilencilik olarak görülmektedir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen yaklaşık 20.000 kişiden elektronik sistemler, SMS ve TV programlarını kullanarak bağış toplayan bazı büyük kuruluşlar daha düzgün bir mekanizma kurulması durumunda bu kanun kapsamında toplanacak bağışların oldukça büyük bir gelir yaratma potansiyeline sahip olduğu yorumunu yapmışlardır (TACSO, 2010).

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi'nin hesaplarının İstanbul Valiliği tarafından 2007 yılında dondurulması, kendisi son derece problemli olan bu mevzuatın ne kadar kısıtlayıcı bir şekilde kullanılabileceğini çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Söz konusu şubenin hesapları "internet sitesinde derneğe ait banka hesap numaralarının yayınlanmış olması ve kredi kartıyla bağış kabul edilmesinin 2860 sayılı kanuna aykırı olduğu" gerekçesiyle dondurulmuştur. Üstelik bu işlem, kanuna aykırı olarak elde edildiği iddia edilen meblağın bloke edilmesi yoluyla değil, derneğin ilgili hesabındaki parayı kullanmasının tamamen yasaklanması suretiyle gerçekleştirilmiştir. Yapılan işlem sonucu şube çalışmaları ciddi bir şekilde sekteye uğramıştır (TÜSEV, 2010a).

Yardım Toplama Kanunu, Türkiye'nin 2007-2013 yılları için hazırladığı "AB Müktesebatına Uyum Raporu"nda değiştirilmesine karar verilen kanunlar arasında yer almasına rağmen

geçtiğimiz yıllarda değiştirilmemiştir.²⁴ Müktesebata açık şekilde aykırılık teşkil etmesine rağmen, bu duruma AB ilerleme raporlarında da yer verilmemiştir. Bu kanunun yürürlükten kaldırılması veya STK'ların yardım toplama faaliyetlerine özgürlük getirici bir şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Burada önemli olan gerçek kişilerin suistimallerinin önüne geçilmesi ve bağışçı ile bağış toplayan arasında güvenin yerleştirilmesi ve bağışçıya hesap verilmesinin önünün açılması olmalıdır.

Basından: Japonya Depremi'nin Ardından

Yardım Toplama Kanunu özellikle hızlı hareket edilmesini gerektiren afet durumlarında süreci yavaşlatması açısından eleştirilmiştir. Aşağıda 11 Mart 2011'de Japonya'da yaşanan deprem ve tsunami felaketlerinin ardından yaşanan süreçle ilgili Cengiz Semercioğlu'nun yazısını bulabilirsiniz.

Japon Utancı²⁵

Japonya'da yaşanan felakete karşı hükümet, sanatçılar, sivil toplum örgütleri, vatandaşlar olarak ne yaptık, ne yapıyoruz diye günlerdir soruyorum. Yazdıkça da görüyorum ki bir şey yapmamışız. Kızılay'ın bir-iki ilanını görmeye başladım gazetelerde. Bazı okurlar kişisel bağışlar yapmışlar Japon Büyükelçiliği'ne... Bu yapılanlar, onların bize yaptıkları yanında devede kulak kalır. Türk-Japon Vakfı bir açıklama gönderdi: Kampanya için resmi izin bile daha yeni alınmış. İş Bankası'nın bütün şubelerine duyurular asılacakmış. Gazete ilanları verilecekmiş. Afiş ve broşür için gerekli çalışmalara başlanmış. Depremün üzerinden bir ay geçti biz daha broşür bastıracağız. Adamlar bir ayda prefabrik ev kurmuşlardı bize. Yarın İstanbul depremi olduğunda "Yetiş Japonya" demeye utanmayacak mıyız...

²⁴ Türkiye AB Müktesabatına Uyum Programı (2007-2013), *Yargı ve Temel Haklar*, Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2011.

http://www.abgs.gov.tr/files/Muktesabat_Uyum_Programi/23_YargiveTemelHaklar.pdf

²⁵ Semercioğlu, Cengiz, *Her Ayın İlk Haftası Müzeler Bedava*, Hürriyet, 6 Nisan 2011, Erişim Tarihi: 17 Temmuz 2011.

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=17470485&yazarid=105>

a. Uluslararası İletişim ve İşbirliği

STK'ların uluslararası ilişkileri iki boyutta tartışılmaktadır. Bunların ilki, uluslararası düzeyde faaliyet gösteren STK'ların Türkiye'de ne kadar aktif olduğu; ikincisi ise Türkiye'deki STK'ların uluslararası kuruluşlarla yürüttüğü iletişim ve işbirliği faaliyetleri üzerinedir. Buna göre, uluslararası düzeyde faaliyet gösteren STK statüsündeki kuruluşların %18.8'i Türkiye'de aktif olarak çalışma yapmaktadır.²⁶

STEP çerçevesinde uygulanan ankete katılan STK'ların %58'i son üç ay içinde yurtdışında yerleşik ya da faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşu ile bilgi-belge paylaşımında, %63'ü ise işbirliğinde bulunmamıştır ve bu STK'ların sadece %28'i uluslararası düzeyde herhangi bir federasyon, üst kuruluş, şemsiye örgüt veya destek ağına üyedir (TÜSEV, 2011). Bu durum vakıflar açısından incelendiğinde ise, uluslararası çalışma yapan vakıf sayısının 2009 yılında 119, 2010 yılında ise 104 olduğu görülmektedir.²⁷ Toplam yeni vakıf sayısının 2009 yılında 4.481, 2010 yılında ise 4.577 olduğu düşünülürse uluslararası işbirliği yapan vakıfların yaklaşık %2 gibi düşük bir oranda olduğu söylenebilir.

Son mevzuat değişiklikleriyle beraber STK'lara uluslararası faaliyetlerde bulunurken kamu makamlarından "izin almak" yerine "bildirim yapma" esası getirilmiştir. Bu değişikliğe rağmen Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği ile resmi ilişki içinde olan kuruluş sayısı oranı sadece %11.2'dir.²⁸ Bölgesel farklılıklar uluslararası iletişim ve işbirliği konusunda da kendisini göstermekte, büyük şehirlerde faaliyet gösteren STK'ların uluslararası ilişkileri gelişmişlik düzeyi bakımından öne çıkmaktadır (YADA, 2010). STK'ların uluslararası iletişim ve işbirliği AB özelinde değerlendirildiğinde ise, Türkiye'de bulunan STK'larla AB bölgesindeki STK'lar arasındaki işbirliğinin, AB'nin diyalog geliştirme çerçevesinde ortaya koyduğu çabalara rağmen çok sınırlı kaldığı görülmektedir (TACSO, 2010). Fakat STK'lar ve dış paydaşlara uygulanan anketler, yasal çerçeve, Kamu-STK diyalogu, mali kapasite gibi alanlarda AB üyelik sürecinin sivil toplumun gelişmesi yönündeki katkısının oldukça olumlu algılandığını göstermektedir (TÜSEV, 2011). Birleşmiş Milletler de AB ile birlikte Türkiye'de STK'ların en çok iletişim ve işbirliğine girdiği uluslararası örgüttür. Dernekler Dairesi verilerine göre 2008 itibariyle 112 dernek BM ile ortaklaşa çalışma yapmaktadır; bu derneklerin 13'ü danışmanlık statüsünde

²⁶ Union of International Associations, 2008. <http://www.uia.be/>

²⁷ Yeni Vakıf İstatistikleri. Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2011. <http://www.vgm.gov.tr/icerik.aspx?id=192>

²⁸ Dernekler Dairesi Başkanlığı (DDB), 2008.

BM ile çalışma yaparken, 16 dernek BM toplantılarına akreditasyon sahibi, 58 dernek bu örgütle ortak proje veya faaliyet yürütmekte, 6 dernek BM kamu iletişimi bölümüyle, 19 dernek ise diğer yollarla BM ile ortak çalışma halindedir.

Yurtdışında kurulmuş ve/veya faaliyet gösteren kuruluşların ülkemizde faaliyet göstermeleri hala izne tabidir. Ayrıca bu kuruluşların şube veya temsilcilik açmaları da oldukça zordur. Bu konuda çok farklı uygulamalar görülmekte ve kuruluşlara farklı şekillerde yaklaşılmaktadır. Birçok kuruluşun başvuruları uzun süre dikkate alınmamakta veya cevap verilmemekte, bazı kuruluşlar geçersiz gerekçelerle reddedilmekte bazı kuruluşlar ise uzun uğraşlar sonucunda başvurularına olumlu cevap alabilmektedir. Bu durum sınırlı sayıda kuruluşun şube veya temsilcilik açmasıyla sonuçlanmaktadır. Dernekler Dairesi Başkanlığı'nın yayımladığı istatistikler de bu durumu doğrulamaktadır.²⁹ Ancak bilinmeyen kaç kuruluşun başvurusunun cevaplandırılmadığı veya reddedildiğidir. Bu şüpheli yaklaşımdan vazgeçilerek yapılacak mevzuat iyileştirmesi uluslararası ilişkilerin gelişmesinin önünü açacak ve yabancı kuruluşların ülkemizdeki faaliyetlerinin artmasını sağlayacaktır.

b. Uluslararası Fonlar

Sivil toplum kuruluşları, kaynak geliştirmek ve kaynaklarını çeşitlendirmek amacıyla hibe programları veya bağışlarla çeşitli uluslararası fonlara başvurmakta ve yabancı bağışçı kuruluşlardan destek almaktadır. Uluslararası fonlardan edinilen mali destek, STK'lara küçümsenmeyecek derecede katkı sağlamakta ve projelerini hayata geçirmelerinde önemli rol oynamaktadır.

Türkiye'deki derneklerin 2008 ve 2009 yıllarında yurtdışından aldığı bağışlar 31 milyon Avro, 7.1 milyon TL, 14.8 milyon Amerikan Doları, 4.300 Norveç Kronu, 40.500 Avustralya Doları, 376.000 İngiliz Sterlini, 142.000 İsviçre Frangı, 1.8 milyon İsveç Kronu, 4.9 milyon Danimarka Kronu ve 291.000 Kanada Doları'dır (Balcı Çavdar, 2010). Vakıflar için ise yurtdışından alınan nakdi yardım 2009 yılında 69.094,248 TL, 2010 yılında 30.811,772 TL'dir.

Türkiye örneğinde sivil toplum kuruluşlarına en yüksek miktarda fon Avrupa Birliği tarafından sağlanmaktadır. Başta AB üyesi ülkeler olmak üzere çeşitli büyükelçilikler, uluslararası özel vakıflar (Amerikan, Alman vakıfları gibi), Birleşmiş Milletler ve bağlı ajans ve fonları STK'lara mali destek sağlayan uluslararası bağışçı kuruluşlar arasındadır.

²⁹ *Derneklere İlişkin İstatistikler*. Dernekler Dairesi Başkanlığı (DDB), Erişim Tarihi: 4 Ekim 2011. <http://www.dernekler.gov.tr/index.php>

i. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği (AB) hibe programları Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının en önemli fon kaynağıdır. Türkiye Cumhuriyeti hükümeti, Merkez Finans İhale Birimi'ni (MFİB) Avrupa Birliği tarafından finanse edilen hibe programları ile ilgili sürecinin yürütülmesi, uygulanması ve raporlanması konularında sorumlu kuruluş olarak belirlemiştir. MFİB, Türkiye'nin üyelik sürecinde alacağı mali desteği kapsayan ve 2011-2013 yılları için toplam bütçesi 2 milyar 586 milyon Avro olarak belirlenen Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) programını da yürütmektedir. IPA'nın birinci bileşeni olan geçiş dönemi desteği ve kurumsal yapılanma programı ile STK'ların kapasitesi artırılarak Türkiye'nin demokratikleşme sürecine katkıda bulunulması ve Türkiye ile Avrupa Birliği ülkelerindeki STK'lar arasında diyalog oluşturmaya hedefleyen hibe programları düzenlenmektedir. 2003 yılı itibarıyla Sivil Toplum Diyalogunun artırılması başlığı altında açılan hibe programları kapsamında verilen toplam hibe 29.050.966,33 Avro'dur. Dernekler ve Vakıflar, başvuru sahibi oldukları 269 projeye bu fonun 11.264.479,82 Avro'sundan faydalanmıştır.³⁰ Sivil toplum kuruluşları, IPA'nın diğer bileşenleri olan sınır ötesi işbirliği, bölgesel kalkınma, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve kırsal kalkınma programlarının yanı sıra topluluk programlarından da başvuru sahibi ya da ortak olarak faydalanabilmektedirler.

Avrupa Birliği fonlarıyla ilgili genel algı bu fonların Türkiye'de sivil toplumun gelişimine katkı sağladığı yönündedir. AB fonları mali desteğin yanı sıra; STK'ların proje oluşturma ve yürütme, uluslararası ortaklıklar kurma, bütçe yönetimi ve raporlama gibi konularda kapasite gelişimine katkı sağlamaktadır. Olumlu görüşlerin yanı sıra, AB fonlarının sivil alan ve sivil toplum kuruluşlarına etkisinin sorgulandığı durumlar da yaşanmaktadır. Bu bağlamda, AB fonlarının Türkiye'deki STK'lar açısından kullanımına dair en önemli eleştiri sivil toplum kuruluşlarının tek tip kaynak geliştirmeye yönelmesi ve AB fonlarına bağımlı hale gelerek "projecilik" anlayışıyla kaynak geliştirme çalışmaları sürdürdükleri yönündedir. Bazı STK'ların bütçelerinin ve insan kaynaklarının büyük bir bölümünü yürüttükleri AB hibelerinden elde etmeleri, hem projelerin hem de STK'ların sürdürülebilirlikleri açısından tehdit oluşturmaktadır. Bu bağlamda oluşan bir diğer sıkıntı da projeler kapsamında kurulan uluslararası ortaklıkların proje süreleriyle sınırlı kalması ve program hedefleri arasında yer alan sivil toplum diyalogunun geliştirilmesi ve STK'ların AB değerlerini içselleştirmesi gibi süreçlerin yaşanmamasına sebep olmasıdır.

³⁰ Yukarıda verilen proje sayıları ve hibe tutarı Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Merkez Finans İhale Birimi'nin veritabanında bulunan Sivil Toplum Diyalogu, Sivil Toplum Diyalogu-II-Kültür ve Sanat Programı, Sivil Toplum Diyalogu-II-Mikro Hibe, Sivil Toplumun Desteklenmesi, Sivil Toplumun Güçlendirilmesi 2004, Sivil Toplumun Güçlendirilmesi 2006 ve STK programlarından alınmıştır. Kullanılan veriler yalnızca bu programları ve dernek ve vakıfların başvuru sahibi olduğu projeleri içermektedir. Bu verilere erişim için <http://www.cfcu.gov.tr/resources.php?lng=tr&action=reference> adresini ziyaret edebilirsiniz.

Avrupa Birliği fonları ile ilgili dikkat çekici olan bir diğer konu da projelerin ve programların izleme ve değerlendirme sürecinde yaşanmaktadır. AB fonu almaya hak kazanan tüm projeler başvuru sahibi tarafından hazırlanan ara dönem ve final raporu üzerinden izlenmektedir. Fon alan projelerin ve açılan programların Türkiye'deki sivil toplum alanına veya STK'ların çalışma alanlarına dair etkisini gözlemleyen ya da etki analizi yapan çalışmalar bulunmamaktadır (Alemdar ve Birden-Çorbacıoğlu, 2011). Bu sebeple, AB tarafından açılan programların ve desteklenen projelerin uygulanan bölgeye ya da hedef kitleye etkisi bilinmemektedir. Avrupa Birliği Bakanlığı'nın 2011 yılı itibarıyla başlamayı hedeflediği Sonuç Odaklı İzleme Projesi ve yine Avrupa Birliği Bakanlığı tarafından kurulması taahhüt edilen İzleme Bilgi Sistemi, Avrupa Birliği fonlarının kullanımı ve etkisi üzerine daha ayrıntılı bilgi vermesi beklenmektedir.

ii. Diğer Uluslararası Bağışçılar

Hibe veren vakıflar, çeşitli ülkeler ve bunların diplomatik temsilcilikleri, uluslararası hükümetler arası kuruluşlar gibi yapılar STK'lara için çeşitli fonlar sağlamaktadırlar.

Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan vakıflar, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının fon başvurusu yaptığı başlıca uluslararası bağışçılar arasında yer almaktadır. Amerika'daki vakıfların diğer ülkelerdeki sivil toplum kuruluşlarına verdiği hibeleri ve bu hibelerle ilgili bilgileri senelik olarak düzenleyen Foundation Center rehberine göre, 2003-2011 yılları arasında Türkiye Amerika'daki kuruluşlardan toplam 11.982,186 dolarlık bağış almıştır. Aralarında Ford Vakfı, Chrest Vakfı, The Global Fund for Women ve Christensen Fonu'nun da bulunduğu 23 farklı bağışçı kuruluştan alınan toplam 93 hibeden 19 vakıf, 9 dernek, 8 vakıf üniversitesi ve 3 kooperatif yararlanmıştır. Türkiye'nin aldığı hibe miktarı, gelişmiş ülkeler olan İsviçre (\$2.549,231,009) ve Almanya (\$291.959,615), gelişmekte olan ülkeler arasında bulunan Hindistan (\$536.031,751) ve Çin (\$490.558,817) ya da dünyanın en fakir ülkeleri arasında sayılan Gana (\$101.834,593), Kenya (\$646.680,024) ve Mozambik (\$31.230,295) ile karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır.

Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının faydalandığı uluslararası fonların bir kısmı da çeşitli ülkelerin Dışişleri Bakanlıkları tarafından düzenlenen ve Türkiye'deki büyükelçilikler ya da konsolosluklar tarafından dağıtılan daha küçük ölçekli hibelerdir. Hollanda Büyükelçiliği'nin Matra ve Matra Kap programları, İsveç Kalkınma Ajansı, Japonya, Kanada, Avustralya, Finlandiya, İngiltere ve ABD Büyükelçilikleri'nin hibeleri sivil toplum kuruluşlarının faydalandığı mali destek programları arasındadır. STK'lar bağışçı kuruluşlar tarafından belirlenen öncelikler doğrultusunda hazırladıkları projelerle hibe desteğine başvurabilmekte ve hibe almaya hak kazanmaları durumunda projelerine mali destek alabilmektedirler. Sivil Toplum Fonu ve Yaratıcı Kalkınma Fikirleri programı ile Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar da sivil toplum kuruluşları ile çeşitli işbirlikleri yapmakta ve mali destek sağlamakta-

tadırlar. Türkiye'nin orta gelirli ülke düzeyine çıkmasının ardından Dünya Bankası STK'lara ayırdığı kaynaklar oldukça küçülmüştür. Örneğin, 2011 yılında "Gençlerin Yetkinleştirilmesi için Sivil Katılım" temasıyla açılan Sivil Toplum Fonu programıyla 9 STK'ya toplam 45.000 dolarlık mali destek sağlanmıştır.

AB projelerinin yaygınlaşmasıyla birlikte aralarında Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM) ve İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi'nin de bulunduğu çeşitli kuruluşlar proje döngüsü yönetimi eğitimleri vererek STK'ların kapasitesini artırmayı ve fon kaynaklarına erişimini kolaylaştırmayı hedeflemiştir. Bu eğitimlerin sağladığı faydaya rağmen, sivil toplum kuruluşlarının kaynak geliştirme, insan kaynakları ve yabancı dil kullanımı konularındaki kısıtlı kapasiteleri hem AB fonlarına hem de uluslararası kuruluşlara yapılan başvuru sayısını sınırlamakta ve bu fonlara başvurunun bu kapasiteye sahip belirli kuruluşlarla sınırlı kalmasına sebep olmaktadır. Uluslararası bağışçılardan faydalanan projelere ait raporlamaların kurumlar içinde paylaşımı ve bu projelerin etkilerine dair herkese açık etki analizi ya da bilginin bulunmaması, verilen fonların amacına uygun kullanımı ya da projenin yazılmasına sebep olan problemin çözümüne dair nasıl bir fayda sağlandığıyla ilgili bilgi edinilmesini engellemektedir.

03

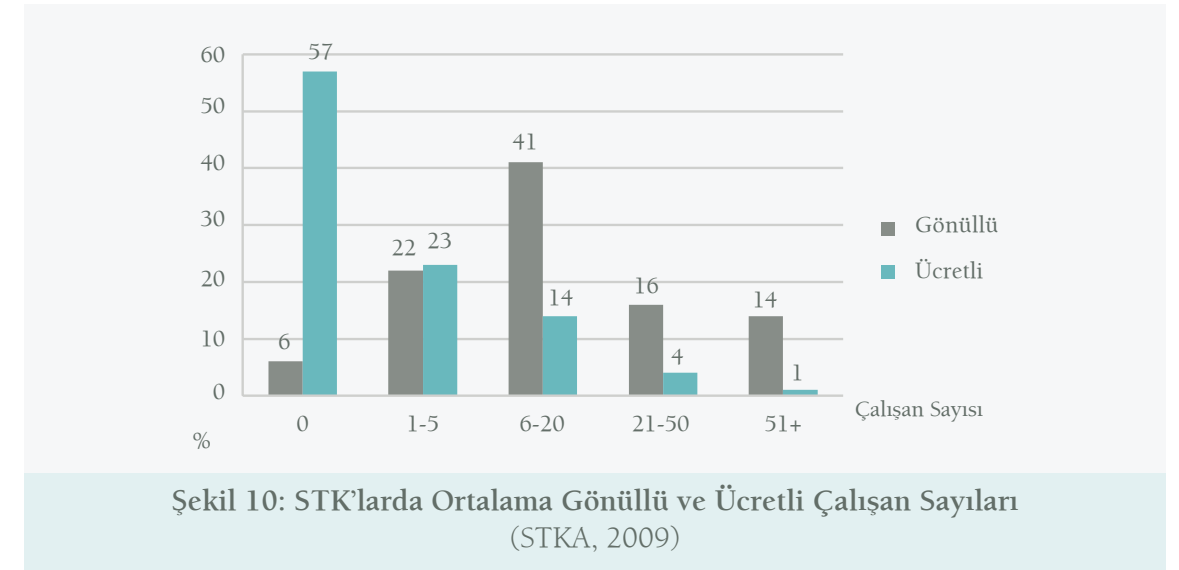
Kurumsal Kapasite

Sivil toplumun bir sektör olarak algılanması ve sivil toplum kuruluşlarının kurumsallaşması güncel tartışma konuları arasında yer alan ve sivil toplum dünyasında fikir ayrılıklarının bulunduğu alanlardır. İzleme Raporu kapsamında kurumsal kapasite; insan kaynakları ve teknolojiye erişim üzerinden değerlendirilmiştir. Bu alanda edinilen ilk izlenim sivil toplumun birçok alanda gelişme göstermesine rağmen, sorunlu yönetim yapıları ve yetersiz mali kaynaklardan dolayı düşük kurumsallaşma düzeyinde kaldığı yönündedir (TÜSEV, 2011).

a. İnsan Kaynakları

Sivil toplum kuruluşlarının insan kaynakları ücretli çalışanlar ve gönüllülerden oluşmaktadır. STEP projesi dahilinde yapılan araştırmaya göre, Türkiye'deki STK'ların %57'sinin ücretli çalışanı yoktur. STK'ların %41'lik kısmının insan kaynakları ise 6 ila 20 gönüllü çalışandan oluşmaktadır (TÜSEV, 2011). Haziran 2011 itibarıyla gönüllü çalıştıran vakıf sayısı 595, bu vakıflarda çalışan toplam gönüllü sayısı ise 1.004.170'tir.³¹

Ücretli çalışanların ve gönüllülerin sayılarındaki kısıtlılığa ek olarak dikkat çekici bir diğer veri de ücretlilerin çalışma alanlarına yöneliktir. Ücretli çalışanların %60'ı idari ve mali iş-

³¹ Yeni Vakıf İstatistikleri. Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2011. <http://www.vgm.gov.tr/icerik.aspx?Id=192>

lerde³², %15'i uzmanlık pozisyonlarında ve sadece %8,5'i profesyonel yönetici konumunda çalışmaktadır (TÜSEV, 2011). Bu veriler, sivil toplum kuruluşunun yürüttüğü projelerde az sayıda profesyonelin saha çalışmaları, proje yürütücülüğü ya da yöneticilik pozisyonlarında çalıştığını ortaya koymaktadır. Bazı STK'ların, yalnızca mali destek aldıkları projelerde (genellikle AB projeleri) uzmanlar ile çalışması ve bu çalışmaların kısa süreli olması da STK'lar tarafından dile getirilen sıkıntılar arasındadır.

Ücretli çalışan sayısı vakıflar ve dernekler arasında fark göstermektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden alınan verilere göre Haziran 2011 itibariyle ücretli personel çalıştıran vakıf sayısı 1.713 (%37), vakıflarda ücretli çalışan sayısı ise 13.064'tür.³³ Derneklerdeki duruma bakarsak, 2008 yılı verilerine göre ücretli personel çalıştıran dernek sayısı 4.466'dır (%0,05) ve bu derneklerde toplam 23.250 kişi istihdam edilmektedir. 2011 Haziran ayı verilerine göre vakıf ve derneklerde ücretli çalışan sayısının toplam istihdam edilen nüfusa oranı %0,001 olmuştur.³⁴ Toplam vakıf sayısı ile kıyaslandığında ücretli çalışan sayısı sınırlı olmasına rağmen, vakıfların profesyonel çalışan oranının derneklere göre oldukça yüksek olması vakıfların daha sürdürülebilir kaynaklara sahip olmalarından ve insan kaynakları için ayırdıkları bütçenin derneklere kıyasla daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının ücret ve fırsat eşitliği ya da sendikalaşma gibi kurumsallaşma yolundaki diğer eksikliklerin ise yapılarından kaynaklandığını söylemek mümkündür. STK'ların genellikle savunuculuğunu yaptığı bu konuları kendi içlerinde uygulamamaları dikkat çekicidir. STK'ların %60'ı sivil toplumun cinsiyet ayrımcılığı yaptığını (Toros, 2007); %93'ü ise sendika üyeliği bulunan çalışanı olmadığını belirtmektedir (TÜSEV, 2011).

b. Teknolojiye Erişim

STK'ların kurumsal kapasitelerinin incelenmesinde dikkate alınan bir diğer veri de sivil toplumun teknolojiye erişimidir. Sağdaki tabloda görüleceği üzere sivil toplum kuruluşlarının; internet, telefon, faks ve masaüstü bilgisayar gibi teknolojik araçlara yüksek ölçüde erişimi bulunmaktadır.

³² Sekreterlik, muhasebecilik, hademelik, temizlikçilik, çaycılık, dernek-vakıf mutfağını toparlayan çalışanlar, bilişim hizmeti verenler gibi meslek kategorileri idari ve mali işler kapsamında ele alınmıştır.

³³ *Yeni Vakıf İstatistikleri*. Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2011.

<http://www.vgm.gov.tr/icerik.aspx?Id=192>

³⁴ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Haziran 2011 .

Ofis Donanımı	%
Masaüstü Bilgisayar	78,1
İnternet Bağlantısı(ADSL)	72,7
Televizyon	66,4
Faks	65,8
Telefon	63,1
Çok Amaçlı Oda	55,1
Projektör	28,5
Laptop Bilgisayar	27,7
Toplantı Odası	23,2

Şekil 11: STK'larda Ofis Donanımı
(YADA, 2010)

Dernekler Dairesi Başkanlığı internet sitesinde bilgisayar sahibi derneklerin sayısına dair bilgi yer almamakta fakat bilgisayarı olan derneklerin bölgelere göre dağılımı bulunmaktadır. Bu oran Marmara Bölgesi'nde %42,6 iken, Marmara Bölgesi'ni %17,9 ile İç Anadolu Bölgesi takip etmektedir. Bilgisayar sahibi STK sayısının en düşük (%2,59) olduğu bölge ise Doğu Anadolu'dur. Bu tablo, teknolojiye erişimde bölgeler arasında büyük farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Dernekler Dairesi Başkanlığı'na yapılan beyanlar için zorunlu olan e-dernek uygulamalarının kullanımında ise ciddi bir artış görülmektedir. 2006 yılında e-dernek uygulamalarını kullanan dernek sayısı 3.866 iken, bu sayı 2011 yılında 51.684'e ulaşmıştır.³⁵ E-dernek uygulamalarının kullanımında görülen artışın bilgisayar sahibi dernek sayısını yansıttığını söylemek mümkün değildir. Önemli sayıda derneğin teknolojik altyapıya sahip olmadığı ve beyanlarını bölgedeki internet kafeler ve yerel destek merkezleri aracılığı ile yaptıkları bilinmektedir (TÜSEV, 2011).

Bu alanda YADA tarafından yürütülen bir diğer araştırma ise sivil toplum kuruluşlarının %46,4'ünün internet sitesi olduğunu ortaya koymuştur (YADA, 2010). Bu sitelerin birçoğunun aktif olmadığı ya da sitedeki bilgilerin güncellenmemiş olduğu gözlemlenmektedir. STK'ların yaşadığı mali sıkıntılar, teknolojiye erişimi ve internet sitesi gibi araçların güncellenmesini zorlaştırmaktadır.

³⁵ *Derneklere İlişkin İstatistikler*. Dernekler Dairesi Başkanlığı (DDB), Erişim Tarihi: 4 Ekim 2011.

<http://www.dernekler.gov.tr/index.php>

İnsan kaynakları ve teknolojiye erişim sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin etkisinin artırılmasında ve devamlılığında önemli rol oynamaktadır. STK'lar bir yandan sahip oldukları sınırlı mali kaynaklar yüzünden yetkin insan kaynakları ve teknolojiye ulaşamamaktadır. Diğer yandan ise bu kaynakların yeterli olmaması STK'ların devamlılığında önemli rol oynayan uluslararası fonlara ve hibe programlarına başvurmalarını ve mali destek almalarını engellemektedir. Bu durumun sebep olduğu kısır döngüden çıkılması STK'ların sürdürülebilirliği için önem taşımaktadır.

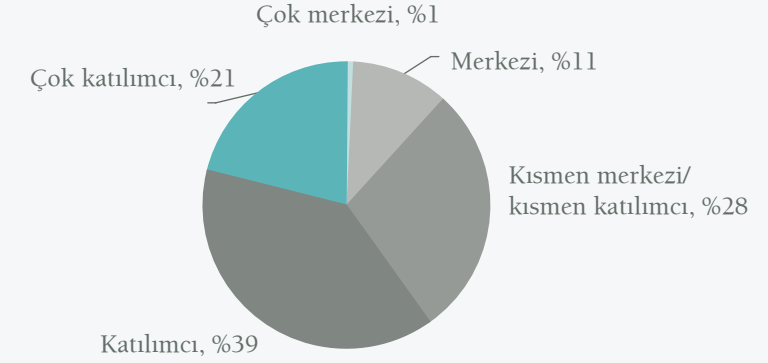
c. Yönetişim

Sivil toplum kuruluşları için iyi yönetim; demokratik karar alma süreçlerinin bulunduğu katılımcı, bilgilerin tüm paydaşlarla paylaşıldığı şeffaf ve STK'ların gerek mali gerekse stratejik kararlarının açıkça denetlenebildiği hesapverilebilir bir yapının varlığı olarak yorumlanabilir. Yönetişim Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları için yeni bir yönetim biçimi olmakla birlikte, STK'ların bu konuya önem verdiği ve genel resme bakıldığında olumlu bir geçiş dönemi içinde bulduklarını söylemek mümkündür.

Sivil toplum kuruluşları iyi yönetim kapsamında; mali tabloları, kurumsal yapıları, verdikleri hizmetlerin niteliği niceliği ve etkisi, faydalanıcıları ya da temsil ettikleri gruplarla ilişkileri ve demokratik değerleri özümsemeleri ile ilgili sorgulanmaktadır (Meydanoglu ve Zivali, 2011). STK'ların şeffaf, katılımcı ve hesapverebilir olması için gerekli olan bu sorgulama kamu organları ya da özel sektörde faaliyet gösteren şirketlere göre farklılık göstermekte; sivil toplum kuruluşları bu sürecin parçası olan iç ve dış paydaşlarını belirlemede zorlanmaktadır. Paydaşların belirlenmemesi ise STK'ların kime ya da kimlere hesap vereceğini belirleyemesine neden olmaktadır.

Yönetişimin bileşenlerinden biri olan katılımcılık iç (STK çalışanları, yöneticileri vs.) ve dış (gönüllüler, faydalanıcılar, kamu vs.) paydaşların dahil olduğu demokratik karar alma süreçleridir. STK'ların karar alma süreçlerinde ve kendi içlerinde demokratik ya da katılımcı olduklarını söylemek mümkün değildir (TÜSEV, 2011). STK'ların iç meselelerini ilgilendiren kararlar genellikle yönetim kurulu seviyesinde alınmakta, çalışanların ya da gönüllülerin karar alma süreçlerine katılımı gerçekleşmemektedir. STEP araştırması katılımcıları da "hemen her STK'da temsili organların baskın rolleri bulunduğunu, patronaj ilişkileri ve hiyerarşik yapıların demokratik uygulamalara engel teşkil ettiğini belirtmiştir" (TÜSEV, 2011).

Kuruluşunuzda Kararlar Nasıl Alınmaktadır?

Şekil 12: STK'larda Karar Alma Süreçleri
(STKA, 2009)

Dış paydaşlar olarak sayılabilecek kamu, özel sektör ya da diğer STK'lar ile ortak karar alma süreçlerinin oluşturulmasında da durum farklı değildir. Sivil toplum kuruluşlarının bir yandan kamu ve özel sektör içinde katılımcı karar alma süreçlerinin gerekliliğini savunurken diğer yandan kendilerinin bu süreçlerden yoksun olmaları güven zedelemektedir. STK'ların kendi aralarında işbirliği halinde olamamaları ve ortak kararlar alamamaları genellikle birbirlerini rakip olarak görmelerinden kaynaklanmakta ve bu durum katılımcı süreçlerin gelişmesini engellemektedir (Meydanoglu ve Zivali, 2011).

Şeffaflık ise STK'ların bilgilerini kamuya ve tüm paydaşlara açık hale getirmesi olarak tanımlanmaktadır. Bağışçılara verilen proje raporları ve VGM, DDB gibi kamu organlarına yapılan bildirimlerle şeffaflığın STK'lar için önem kazanan bir olgu haline gelmesine rağmen, yapılan araştırmalarla edinilen genel gözlem STK'ların ya şeffaf oldukları ya da bu konuya tamamen ilgisiz oldukları yönündedir (Meydanoglu ve Zivali, 2011).

STEP araştırmasına göre, STK'ların %70,6'sı mali bilgilerinin kamuya açık olduğunu belirtmiştir, fakat araştırma ekibi bu olumlu tablonun gerçeği yansıtmadığını belirtmiştir. Araştırmaya katılan STK yetkilileri ise mali bilgilerin paylaşımının bağışçıları olumsuz etkileyeceği ve bu alandaki yasaların yetersizliği gibi kaygılarını dile getirmişlerdir (TÜSEV, 2011).

Katılımcılık, şeffaflık ve hesap verebilirlik STK'lar için yeni ve etkin olması zaman alacak kavramlar olmasına rağmen büyük önem taşımaktadırlar. Kamu ve özel sektörün şeffaf ve hesap verebilir olmasını destekleyen sivil toplumun kendisinin bu özelliklerden yoksun olması ka-

bul edilemez. Bunun yanı sıra, bu değerlerin yasalarla zorunlu hale getirilmesinin yeterli olmayacağı ve STK'ların bu değerleri içselleştirerek uygulamasının önemini de belirtmek gerekir (TÜSEV, 2011). TÜSEV üyelerinin katılımı ile yürütülen Bilgi Bankası³⁶ çalışması bu alandaki öncü gelişmelerden biridir.

d. Mali Sürdürülebilirlik

Yapılan araştırmalar, Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının en önemli sorunu ve öncelikli ihtiyaçlarının kaynak geliştirmek ve mali sürdürülebilirliğin sağlanması olduğunu ortaya koymuştur (YADA, 2010). Kaynak geliştirme çalışmaları, insan kaynaklarına erişimden projelerin hayata geçirilmesine kadar uzanan bir alanda STK'ların sürdürülebilirliği için hayati önem taşımaktadır. Mali sürdürülebilirliğin önemine karşın STK'ların %79'unun mali kapasitelerini sürdürülebilir veya hedeflerini gerçekleştirmede yeterli bulmaması dikkat çekicidir. Sivil toplum kuruluşları arasındaki bu olumsuz algının 2005 yılında da %81 oranında olduğu (TÜSEV, 2006) düşünüldüğünde, mali sürdürülebilirlik konusunda sivil toplum kuruluşları açısından önemli bir gelişme yaşanmadığını söyleyebiliriz (TÜSEV, 2011). Önceki bölümlerde bahsedilen uluslararası fonlar ve yabancı kuruluşlardan alınan bağışların yanı sıra; Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının başlıca mali kaynakları arasında üyelik aidatları, bireysel bağışlar, yerli şirketlerin yaptığı bağışlar ve sponsorluk çalışmaları yer almaktadır. STK'ların öncelikli mali kaynaklarını üyelik aidatları (%33) oluştururken, hizmet/bedelli satışla elde edilen gelirler (%5) ve kamu kaynakları (%6) Türkiye'deki STK'ların gelirleri arasında sınırlı yer tutmaktadır (TÜSEV, 2011).

Kendilerine ait ana varlığı olan vakıfların, dernekler ile kıyaslandığında mali açıdan daha güçlü olduğunu söylemek mümkündür. VGM tarafından paylaşılan 2010 yılı verilerine göre gayrimenkul sahibi vakıfların sayısı 2134 iken yine aynı yıl için belirtilen aktif varlıklar toplamı 34 milyon TL'nin üzerindedir.³⁷ STGM tarafından hesaplanan asgari tutara göre derneklerin büyük çoğunluğunun yıllık geliri 25.000 Avro'nun altındadır. Belirtilen asgari yıllık gelirin derneklerin yalnızca yıllık kira masrafını karşılamak için yeterli olması, kuruluşların sürdürülebilirliği için gerekli profesyonel kadro maaşları ve diğer ihtiyaçlar için yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır (TACSO, 2010). Bu sebeple dernekler profesyonel kadrolarının maaşlarını ve projelerini uluslararası ya da kamu ve/veya özel sektör tarafından oluşturulan yerel fonlarla finanse etmektedir. Bu durum bir yandan kısıtlı miktarda olan kaynaklar için rekabeti artırırken diğer yandan STK'ların fonlara bağımlılığını artırmakta ve uluslararası fonlar bölümünde bahsedilen 'projecilik' anlayı-

³⁶ TÜSEV'in Bilgi Bankası ile ilgili çalışmaları hakkında daha fazla bilgi için www.tusev.org.tr adresini ziyaret edebilirsiniz.

³⁷ *Yeni Vakıf İstatistikleri*. Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2011.

<http://www.vgm.gov.tr/icerik.aspx?Id=192>

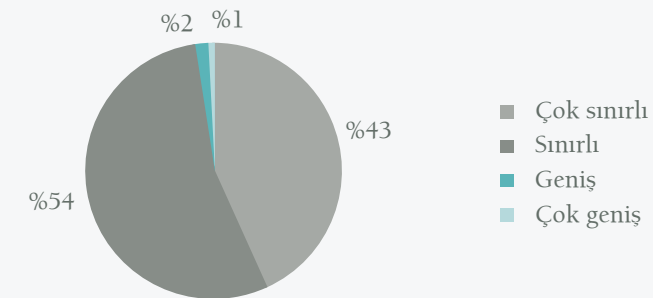
şının yaygınlaşmasına sebep olmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının stratejik ve mali planlarını oluşturma konusundaki eksiklikleri, uzun vadeli stratejik planları ve kısa süreli eylem planları oluşturmamalarına sebep olmakta ve mali sürdürülebilirlikle ilgili sorunlarını pekiştirmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'de geliştirdikleri kaynaklar genellikle kamu kuruluşlarından alınan hibeler ya da özel sektörün bağışçı/destekçi ya da sponsor olarak verdiği desteklerden oluşmaktadır. Dernekler Dairesi Başkanlığı'ndan alınan verilere göre 2008 yılı içerisinde, 915 dernek yurtiçindeki kurum ve kuruluşlardan 60 milyon TL'ye yakın mali destek almıştır.³⁸ Bu bilgiler ışığında kamu fonları ve özel sektör destekleri ile ilgili bilgi ve tespitler raporun sonraki bölümünde paylaşılmıştır.

i. Kamu Fonları

Sivil toplum kuruluşları, kamudan alınan mali desteğin kısıtlı ve bu destekten faydalanan STK sayısının da sınırlı olduğunu belirtmektedir. Bu alanda yapılan araştırmaya katılan STK temsilcilerinin %97'si, devletten yardım alan STK yelpazesini sınırlı ya da çok sınırlı olarak nitelemiştir (TÜSEV, 2011). Sivil toplum kuruluşları kamu fonlarını düzenli finansman kaynağı olarak algılamamakta ve kamudan alınan destek STK'ların bütçesinin büyük bir kısmını oluşturmamaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda incelendiğinde, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait 2010 verileri de kamu kuruluşlarından alınan 518.874.430 TL yardımın, vakıfların aynı yıldaki aktif varlık toplamı olan 34.356.223,715 TL'nin oldukça küçük bir kısmını oluşturduğunu göstermektedir.³⁹

Devletten Ayni/Nakdi Yardım (Bağış, Hibe, İhale V.B.) Alan STK Yelpazesini Ne Derece Geniş/Sınırlıdır?

Şekil 13: İşbirliği / Destek (STKA, 2009)

³⁸ Dernekler Dairesi Başkanlığı (DDB), 2008.

³⁹ *Yeni Vakıf İstatistikleri*. Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2011.

<http://www.vgm.gov.tr/icerik.aspx?Id=192>

Sivil toplum kuruluşları, kamu fonlarından genellikle IPA bütçesinden desteklenen proje ortaklıkları ya da hibe tahsisleri yoluyla yararlanmaktadır. Bunun yanı sıra, az sayıda bakanlığın kendi bütçelerinden fonlanan projeler de bulunmaktadır. Yapılan araştırmada, IPA bütçesinden mali destek alan, AB standartlarında başvuruların kabul edildiği ve değerlendirildiği kamu fonlarının şeffaflık, hesap verebilirlik ve başvuru sahiplerine eşit mesafede olma açısından daha etkili olduğu yönünde bir izlenim oluşmasına neden olmuştur.

ii. Bakanlıklar

Bakanlıkların internet sitelerinde yer alan bilgiler ve yapılan bilgi edinme başvuruları kapsamında alınan cevaplar incelendiğinde STK ilişkilerini yürütmeye bakanlıkların ortak bir anlayışa ya da uygulamaya sahip olmadıkları görülmektedir. Bakanlıkların verdikleri mali destekleri düzenlemek için kullandıkları yönetmelikler bulunsa da, bu belgeler ilişkilerin düzenlenmesi açısından belirleyici olmamaktadır. İlişkileri düzenleyen mekanizmalara dair boşluk ilişkilerin tek taraflı olarak bakanlıkların inisiyatifinde olmasına ve STK'larla işbirliği oranının bakanlıktan bakanlığa değişiklik göstermesine neden olmaktadır.

Bakanlıkların sağladığı mali destekler incelediğinde dikkat çekici olan bir diğer durum da, IPA kapsamında desteklenen projeleri fonlayan bakanlıklar ile devlet kaynakları üzerinden fonlama yapan bakanlıkların uygulamaları arasındaki farklılıklardır. İkinci grupta olan bakanlıklara yapılacak proje başvuruları ve seçim kriterleri hakkında sınırlı bilgi bulunmakta ve AB programları ile karşılaştırıldığında paylaşılan bilgilerin başvuru yapacak kuruluşları yönlendirecek nitelikte olmadığı görülmektedir. Bu duruma ek olarak; mali destek almaya hak kazanan projelere yönelik izleme değerlendirme süreçlerinin herkese açık olmaması bu süreçlerin şeffaflığı ve tarafsızlığına dair soru işaretlerine sebep olmaktadır.

Kamu-STK ilişkilerinin güçlendirilmesi hedefinin bir parçası olarak, bakanlıklarla STK'ların ilişkilerinin düzenlenmesi ve mali destekler için ortak bir uygulama belirlenmesi gerekmektedir. Buna ek olarak, bazı bakanlıklarca da kullanılan AB hibe programlarına ait başvuru ve değerlendirme yöntemlerinin tüm bakanlıklara yayılması ve bakanlık internet sitelerinde fonlanan projelere ait bilgilerin izleme ve değerlendirme raporları ile birlikte sunulması mali desteklerle ilgili sürecin şeffaflığının ve hesapverilebilirliğinin sağlanması için faydalı olacaktır.

STK'ların yararlanabileceği mali desteklerin ya da hibe programlarının bulunduğu bakanlıklara dair tespitler aşağıdaki gibidir:

- **Başbakanlık:**

Türkiye'nin tanıtımına katkı sağlayan projelerin desteklediği **Başbakanlık Tanıtma Fonu** bir mali destek programı olarak sayılmasa da çeşitli sivil toplum kuruluşlarının tanıtıcı faali-

yetlerine destek vermektedir. Ülke tanıtımı ve faaliyet-maliyet incelemesinin öncelikli kriterler olarak kabul edildiği fon başvuruları ayrıntılı bürokratik süreçlere tabi tutulmaktadır. Fonun kullanımına dair kısıtlı bilgi ve Bakanlıklar ile kamu kurumları tarafından yürütülen seçim süreci, STK'ların fonun şeffaflığını sorgulanmasına sebep olmaktadır. Yine bu sebeplerle, Tanıtma Fonu STK'lar tarafından sık tercih edilen bir kaynak olarak görülmemektedir.

Başbakanlık kapsamında sivil toplum kuruluşları için ayrılan en önemli fon kaynağı Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü tarafından Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'na dağıtılmak üzere tahsis edilen **Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu**'dur. Karar organı Mütevelliiler Heyeti olmasına rağmen yapısı gereği bir kamu kurumu niteliğinde olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ihtiyaç sahiplerine çeşitli destekler sağlamaktadır. Örneğin bu fon aracılığı ile 2008 yılı itibariyle Eğitim Materyali yardımları kapsamında 94.9 milyon TL, 2009 Eylül ayı itibariyle ise 114,4 milyon TL kaynak aktarılmıştır.⁴⁰

Devlet Planlama Teşkilatı'na bağlı olan **Sosyal Destek Programı (SODES)**, Başbakanlık kapsamında yer alan tek hibe programıdır. SODES, Güneydoğu Kalkınma Programı kapsamında bölgedeki sosyal gereksinimleri karşılamak amacıyla istihdam, sosyal içerme ve kültür, sanat ve spor bileşenleri kapsamında esnek bir mali kaynak sağlama mekanizması olarak geliştirilmiş ve 2008 yılında toplam 398 projeye yaklaşık 20 milyon Avro tutarında destek sağlamıştır. SODES programı kapsamında proje teklifleri tutarının en az %25'inin STK'lar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları tarafından yürütülen projelere verilmesi zorunluluğu programın bölgedeki STK'lar için önemli bir mali kaynak haline gelmesini sağlamıştır. Bölgedeki sivil toplum kuruluşları, 2008-2010 yılları arasında toplam 516 proje ile 64.686.785 TL mali destek almaya hak kazanmışlardır. Bu hibe miktarı, bahsedilen yıllarda verilen hibenin %22'sine denk gelmektedir.⁴¹

Kamu kuruluşları ve STK'ların lehine konulan kota değerlendirildiğinde SODES programının bölgedeki STK'lar için önemli bir mali kaynak olduğu göz ardı edilemez. Fakat belirtilen %25'lik kotanın kamu kuruluşları ve STK'lar arasında da eşit dağılması dikkat edilmesi gereken bir nokta niteliğindedir. SODES programı ile ilgili gözlenen en önemli sorun ise programın şeffaflığına yöneliktir. Valiliklerin hem başvuruların ön eleme ve seçim sürecinde hem de hibe almaya hak kazanan STK'ların mal alımlarında yetkili olmaları sürecin tarafsızlığı ve şeffaflığı konusundaki endişeleri arttırmaktadır. Ödüllü projeler hariç, hibe almaya hak kazanan projelerin izleme ve değerlendirmeleri ile ilgili paylaşılan bir bilgi olmaması da program dâhilinde fonlanan projelerin bölgeye katkısı ve STK'ların çalışmalarına etkisi konusunda bilgi bulunmamasına sebep olmaktadır.

⁴⁰ Bu bilgiler, yapılan bilgi edinme başvurusu kapsamında Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü tarafından sağlanmıştır.

⁴¹ *İstatistikler*. TC Kalkınma Bakanlığı Sosyal Destek Programı (SODES), Erişim Tarihi: 15 Ağustos 2011.

<http://www.sodes.gov.tr/SODES.portal>

- **İçişleri Bakanlığı:**

İçişleri Bakanlığı derneklerle ilişkilerini Dernekler Dairesi aracılığı ile yürütmektedir. Dernekler Dairesi Başkanlığı ilk kez 2010 yılında yürürlüğe giren, “İçişleri Bakanlığı Bütçesinden Derneklere Yardım Yapılması Hakkında Yönerge” ile derneklere proje bazlı mali destek sağlamıştır.

Bu yönergenin 6. ve 7. maddeleri doğrultusunda seçilen ve değerlendirilen projeler için seçim kriterleri; sivil toplum bilincinin ve Kamu-STK diyalogunun geliştirilmesi, dezavantajlı gruplara yönelik, sağlık, eğitim, kültürel ve sosyal içerikli projeler, tarih ve kültür değerlerinin korunması ve tanıtılması ile toplum ve çevre sağlığının korunmasına yönelik projeler olarak belirlenmiş ve 2010 yılında çeşitli alanlarda ve illerde yürütülecek 45 proje hibe desteği almaya hak kazanmıştır.⁴²

Dernekler için sevindirici bir gelişme olarak değerlendirilebilecek mali desteğin başvuru ve seçim süreçlerinin şeffaflaştırılmasında bilgi paylaşımı önemli rol oynamaktadır. Seçim kriterlerinin, proje başvuru formu ve projelere verilen hibe tutarları ile ilgili bilgilerin Dernekler Dairesi internet sitesinde bulunmaması önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Eksik olan bilgilerin, genel çerçeveyi belirleyen yönergeye ek olarak Dernekler Dairesi internet sitesinde açık olarak paylaşılması tüm dernekler için olumlu bir etki yaratacaktır. Seçim sürecinin şeffaflığını artırabilecek bir diğer değişiklik de Seçici Kurul ile ilgilidir. Seçici Kurul; Dernekler Dairesi Başkanı, İller İdaresi Genel Müdürlüğü ve Strateji Geliştirme Başkanlığı'ndan en az daire başkanı seviyesinde birer temsilci, başkan tarafından belirlenen bir şube müdürü ve bir dernek denetçisinden oluşmaktadır. Tamamı kamu yetkililerinden oluşan bu kurula, bağımsız seçicilerin eklenmesi projelerin seçim sürecini güçlendirecektir. 2011 yılı boyunca sürmesi beklenen projelere ait izleme ve değerlendirme raporlarının tamamlanması sonrasında Dernekler Dairesi Başkanlığı internet sitesinde yayınlanması beklenmektedir.

- **Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı:**

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü kapsamında yürütülen **Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi (KASDEP)**; kırsal alanda ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde bulunan kişi ve ailelere maddi ve teknik destek sağlayarak, bu kişilerin üretime katılmalarını hedeflemektedir. STK'lar, KASDEP programının yalnızca istihdama yönelik beceri kazandırma eğitimi bileşenine başvuru yapabilmektedirler. Sivil toplum kuruluşları için başvuru süreci ya da yürütülen projeler hakkında paylaşılan bilgi bulunmaması, STK'ların KASDEP'den aldığı mali destek ve yürütülen çalışmalar konusunda belirsizlik yaratmaktadır.

⁴² Bu bilgiler, yapılan bilgi edinme başvurusu sonucunda İçişleri Bakanlığı tarafından edinilmiştir.

- **Kültür ve Turizm Bakanlığı:**

Kültür ve Turizm Bakanlığı kapsamında STK'lara yapılan mali destek iki başlıkta incelenebilir. Bunlardan ilki; kültür, sanat ve turizm değerlerini ve zenginliklerini geliştiren ve tanıtan yerel, ulusal ve uluslararası nitelikteki şenlik, festival, anma günleri, konser, sergi, gösteri, kongre, sempozyum, seminer, panel, güzel sanatlar, fuar ve benzeri etkinliklere ilişkin projelere yardımlardır. Diğeri ise dernek statüsündeki özel tiyatroların yararlandığı mali desteklerdir. Bakanlık tarafından yapılan yardımlar “Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca Yerel Yönetimlerin, Derneklerin, Vakıfların ve Özel Tiyatroların Projelerine Yapılacak Yardımlara İlişkin Yönetmelik” ile belirlenmiştir. Yönetmeliğin 9. maddesinde belirtildiği üzere, sunulan projeler Bakanlık çalışanlarından oluşan Değerlendirme Komisyonu tarafından sosyo-kültürel gelişime katkıları ve proje yürütücülerin kurumsal kapasitelerine göre değerlendirilmekte ve mali destek almaya hak kazanan projeler yine Bakanlık görevlileri tarafından izlenmektedir.⁴³ Yapılan internet araştırması ve bilgi edinme başvurusu sonucunda Bakanlık tarafından mali destek almaya hak kazanan vakıf ve derneklerin listesine ulaşamamıştır. Proje bilgilerinin Bakanlık internet sitesi üzerinden paylaşımı şeffaflığı artırmanın yanı sıra bilgilere ulaşımı da kolaylaştıracaktır.

- **Sanayi ve Ticaret Bakanlığı:**

Bakanlık bünyesindeki Bölgesel Rekabet Edilebilirlik Programı Koordinasyon ve Uygulama Merkezi, IPA Bölgesel Rekabet Edilebilirlik bileşeni kapsamında finansal destek verilen projeler ile ilgili çalışmaları yürütmektedir. Program kapsamında belirtilen illerde faaliyet gösteren vakıf ve dernekler; sanayi altyapısının geliştirilmesi, AR-GE inovasyon teknoloji ve bilgi işlem teknolojilerinin altyapısının geliştirilmesi gibi öncelikler doğrultusunda proje başvuruları yapabilmektedir. Mayıs 2011 tarihi itibarıyla Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'ndan mali destek almaya hak kazanan 54 projenin yürütücüsünden yalnızca bir tanesi dernek statüsündedir. Bahsedilen dernek, proje kapsamında Bakanlık ve AB katkısı toplam olmak üzere 4.992.823 Avro almaya hak kazanmıştır.⁴⁴

- **Tarım ve Köyişleri Bakanlığı:**

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı kapsamında yapılan mali destekler IPARD Kırsal Kalkınma Destekleri kapsamında yürütülmektedir. Vakıfların kurduğu iktisadi işletme, şirket veya ortağı olduğu şirketler tüzel kişilik sahibi olmak kaydıyla IPARD önceliklerine uygun projelerle mali

⁴³ Bu bilgiler, yapılan bilgi edinme başvurusu sonucunda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından edinilmiştir.

⁴⁴ Bu bilgiler, yapılan bilgi edinme başvurusu sonucunda Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (yeni ismi ile Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı) tarafından edinilmiştir.

destek başvurusu yapabileceklerdir. Hala akreditasyon aşamasında olan Bakanlık projelere henüz destek verememekte ama bu sürecin yakın gelecekte başlaması beklenmektedir.⁴⁵

iii. Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)

Bölgesel Kalkınma Ajansları, NUTS II sınıflandırmasına göre belirlenen bölgelerin sosyoekonomik kalkınma düzeyleri arasındaki farkı azaltmak ve uzun vadede ortadan kaldırmak için kurulmuştur. Ulusal koordinasyonu Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (yeni adıyla Kalkınma Bakanlığı) tarafından üstlenilen 26 kalkınma ajansı bölgesel önceliklerine göre teknik ve mali destek programları yürütmektedir. Kalkınma ajansları tarafından verilen mali desteğin çerçevesi ve kuralları, 8 Kasım 2008'de 27048 sayılı resmi gazete ile yayınlanan Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği ile belirlenmiştir.

Mali destek programları kapsamında başvurularını gerçekleştiren sivil toplum kuruluşları için belirlenmiş bir kota bulunmamaktadır. Kar amacı güden veya kar amacı gütmeyen kuruluşlar statülerine göre başvuruların yapıldığı programların bu iki gruba verdiği destek oranı değişiklik göstermektedir. Bu ayrıma göre STK'lar; kamu kuruluşları, üniversiteler ve meslek kuruluşları ile birlikte kar amacı gütmeyen kuruluşlar statüsünde başvurularını yapmaktadırlar. Bu sınıflandırmada yer alan diğer kuruluşların kurumsal kapasitelerinin STK'lara göre yüksek olması, mali destek almaya hak kazanan proje yürütücülerinin çoğunlukla kamu kurumları arasından olması beklentisini yaratmaktadır. Çukurova Kalkınma Ajansı'nın 2008 yılı kazanan projeler dağılımı da bu beklentiyi doğrular niteliktedir. Buna göre kar amacı gütmeyen kuruluşlar göz önünde bulundurulduğunda 2008 yılında Çukurova Kalkınma Ajansı'ndan; 24 kamu kurumu, 6 kamu kurumu niteliğinde mesleki kuruluş, 5 vakıf, 5 hukuk tüzel kişisi, 3 dernek ve 2 birlik mali destek almıştır.⁴⁶ Kalkınma ajansı mali desteklerinden yararlanan vakıfların büyük bir kısmının kamu kuruluşu özellikleri taşıyan sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları olması da dikkat çekici bir veri olarak yer almaktadır.

Avrupa Birliği proje başvuru formu ve formatına sadık kalarak hazırlanan kalkınma ajansı başvuruları başvuru süreci ve seçim kriterleri açısından anlaşılır ve şeffaf bir yöntem uygulamaktadır. Programların açılmasını takiben kalkınma ajansları tarafından düzenlenen tanıtıcı toplantılar ve proje yazma eğitimleri de STK'ların kapasitesinin gelişmesine ve programlarla ilgili ayrıntılı bilgi alabilmelerine olanak sağlamaktadır. Bu süreçte geliştirilmesi gereken alanlar kalkınma ajanslarına ait internet sitelerinin bilgi paylaşımı açısından denkleştirilmesi ve

⁴⁵ Bu bilgiler, yapılan bilgi edinme başvurusu sonucunda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu tarafından edinilmiştir.

⁴⁶ *İzleme ve Değerlendirme*. Çukurova Kalkınma Ajansı (CKA), Erişim Tarihi: 19 Ağustos 2011. <http://www.cka.org.tr/files/2008projetanitim.pdf>

izleme değerlendirme kapsamında bazı kalkınma ajanslarının internet sitelerinde hali hazırda yer alan yıllara göre program istatistiklerin tüm ajanslara yayılmasıdır. Kalkınma ajanslarının kuruluş ve mali destek vermeye başladığı yılların farklılık göstermesi bilgi paylaşımındaki farklılıkların sebeplerinden biridir. Mali destek verilen projelerin sonuçlanmasının ardından, gerek bilgi erişimi gerekse izleme değerlendirmeye yönelik istatistiki ve diğer bilgilerin ortaya çıkması ve yayınlanması umulmaktadır.

iv. Yerel Özel Kaynaklar

Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının faydalanabileceği başlıca yerel özel kaynaklar; bireysel bağışlar, sponsorluk ve kurumsal sosyal sorumluluk çalışmaları dahilinde geliştirilen özel sektör destekleri ve vakıflar tarafından yürütülen hibe programlarıdır. Günümüzde, sosyal girişimler de vakıf ve derneklerin iktisadi işletmeleri ile gerçekleştirecekleri aktiviteler üzerinden mali sürdürülebilirliklerini sağlayabilecekleri bir model olarak gelişmektedir.

Yapılan araştırmalar, Türkiye'de bireysel bağış oranlarının oldukça düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Charities Aid Foundation (CAF) tarafından Gallup World View World Poll araştırmasının sonuçları kullanılarak hazırlanan ve tüm dünyada yardım eğilimlerini değerlendiren Dünya Bağış Endeksi 2010'a göre, bireysel bağışlar açısından incelendiğinde Türkiye 153 ülke içinde 134. sırada yer almıştır. Yine bu araştırmaya göre Türkiye nüfusun %14'ü STK'lara nakdi bağış yapmakta ve %7'lik bir kısmı gönüllü olarak STK çalışmalarına katılmaktadır. Nüfusun %35'i ise tanımadığı birine yardım etmektedir (CAF, 2010). Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı tarafında 2008 yılında yapılan araştırmanın sonuçları da Dünya Bağış Endeksi 2010'un sonuçlarını destekler niteliktedir. Bu araştırmaya göre katılımcıların yalnızca %7,5'i son 6 ay içinde bir kuruma maddi bağışta bulunduğunu belirtmiştir (TEGV-İnfakto, 2008). Belirtilen bu oranlar kapsamında yapılan bağışların özellikle eğitim ve çocuklarla ilgili konulara yoğunlaştığı da gözlemlenmektedir.

Türkiye'de hayırseverliğin kökenleri ve gelişimi incelendiğinde, bu olgunun İslami gelenekler çerçevesinde geliştiği ve bu sebeple de genellikle toplumun yoksul ya da yardıma muhtaç kısımları hedef alınarak yapılan birebir nakdi yardımları içerdiği görülmektedir. Geçmiş TÜSEV araştırmalarının da gösterdiği gibi, Türkiye'de vatandaşların %80'i geleneksel ve dini sebeplerle, akrabalarına veya yakınlarına bir şekilde bağış yapmaktadır. Bu bağışların büyük çoğunluğu (%86) ihtiyaç sahiplerine doğrudan yapılan, küçük miktarda ve düzensiz bağışlardır (TÜSEV, 2006). Bu rakamlar STK'lara yapılan bağış oranları ile kıyaslandığında, Türkiye genelinde bireyden bireye bağışların STK'lar aracılığıyla yapılan bağış ve yardımlara tercih edildiği söylenebilir.

Yukarıdaki verilerin ortaya çıkardığı tabloya rağmen, son yıllarda STK'lara yapılan bireysel bağışlar ve bu bağışların artışında önemli rol oynayan görünürlük çalışmaları ile ilgili olumlu

gelişmeler gözlemlenmektedir. Sivil toplum kuruluşları görsel, yazılı basın ve internet üzerinden bağış kampanyaları düzenlemekte, böylece hem STK'ların görünürlüğü artmakta, hem de bağış yapılmasına yönelik farkındalık artırılmaktadır. Bu yaklaşım, STK'ların kaynak geliştirme faaliyetlerine daha fazla insan kaynağı ve bütçe ayrılmaya başladığını göstermektedir.

Türkiye'nin uzun ve zengin bir hayırseverlik geçmişi olmasına rağmen, şirketlerin STK'lara sponsorluk ve kurumsal bağışlarla destek sağlaması bir yenilik olarak görülmektedir (TACSO, 2010). STEP projesi kapsamında yapılan anketlerde STK'ların %67'si özel sektörü genellikle ilgisiz, %48'i ise kurumsal sosyal sorumluluğa (KSS) sözde önem veren aktörler olarak tanımlamıştır (TÜSEV, 2011). Bununla birlikte özel sektörün sivil toplum kuruluşlarına desteklerinde özellikle gelişmiş bölge ve şehirlerde bir artış olduğunu söylemek mümkündür. STEP çalışması çerçevesinde yapılan bölgesel danışma toplantılarında, katılımcılar kurumsal sosyal sorumluluk teriminin özel sektörde giderek yaygınlaştığına dikkat çekmişlerdir (TÜSEV, 2011). Bu bağlamda, özel sektör tarafından kurulan vakıflar ve özel sektörün yürüttüğü KSS ve sponsorluk çalışmalarının STK'lar için önemli mali kaynak oluşturduğu gözardı edilemez.

Özel sektör tarafından kurulan vakıfların hibe programları aracılığı ile verdikleri fonlar, Türkiye'de yerel kaynakların geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesinde yeni ve gelişmekte olan bir alan olarak görülmektedir. Bu destekler, vakıfların ilgi ve çalışma alanlarına paralel olarak eğitim, dezavantajlı gruplar ve çevre gibi konulara yoğunlaşmaktadır. Bu programlarla vakıflar, yerelde ya da ulusal düzeyde benzer alanda çalışan STK'ların projelerine mali destek sağlamaktadır. Sivil topluma kaynak geliştirmek için geliştirilen yeni modeller arasında yer alan sosyal yatırım vakıfları⁴⁷ da STK'ların mali sürdürülebilirliği için önem taşımaktadır. Bağışçılar, sivil toplum kuruluşları ve ihtiyaç sahibi kitleleri bir araya getiren bir ortaklık olan sosyal yatırım vakıfları; coğrafi olarak belirlenmiş bir bölgede, bağışçılık ve filantropiyi geliştirerek sivil toplum projelerinin hayata geçirilmesine destek vermektedir. Bu modele göre, birey ve kurumlardan alınan bağışlar sosyal yatırım vakfı bünyesinde toplanmakta; coğrafi bölgedeki yerel bağışçıların istekleri ve toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda hibe programları oluşturularak yereldeki STK'ların projelerine kaynak sağlanmaktadır. Sosyal yatırım vakfı niteliğinde Türkiye'de kurulan ilk vakıf olan Bolu Bağışçılar Vakfı bu alanda öne çıkmaktadır.⁴⁸

Sponsorluklar kapsamında çeşitli projeler sıklıkla hayata geçirilmesine rağmen, yalnızca az sayıda kurumun kurumsal sosyal sorumluluk stratejileri ve departmanları bulunmaktadır. Bu durum, yalnızca proje bazlı sponsorluk çalışmaları ya da çalışanların gönüllülük projelerinin kurumsal sosyal sorumluluk olarak algılanmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda,

⁴⁷ Sosyal yatırım vakıfları hakkında daha ayrıntılı bilgi için <http://www.tusev.org.tr> sitesini ziyaret edebilirsiniz.

⁴⁸ Bolu Bağışçılar Vakfı ile ilgili ayrıntılı bilgi için <http://www.bbv.org.tr> sitesini ziyaret edebilirsiniz.

yapılan sponsorluk çalışmalarının sayısının artmasına rağmen özel sektör ile sivil toplum kuruluşlarının ilişkilerinin geliştirilmesi ve sponsorluk çalışmalarının sivil toplum kuruluşlarının genelinin yararlanabildiği bir düzene oturtulması önem kazanmaktadır. Bu kapsamda özel sektörün STK'lara yönelik desteği konusunda elverişli bir ortam oluşturmayan mevcut vergi yasalarının sosyal sorumluluk ve filantropiyi teşvik edici hale getirilmesi de önem kazanmaktadır (TÜSEV, 2011).

Özel sektörde KSS ile ilgili stratejilerin eksikliği, yapılan çalışmaların ve yürütülen projelerin STK'ların çalışma alanları ve faaliyetlerine göre belirlenmesine de yol açmaktadır. Vergi muafiyeti ya da kamu yararı statüsü olan vakıf ve derneklerle çalışmayı tercih eden şirketler, sponsorluk çalışmalarını da bu kuruluşların alanlarıyla sınırlı tutmaktadırlar. Bu duruma bağlı olarak da insan hakları, cinsiyet eşitliği ya da işçi katılımı ve hakları alanlarında çalışan STK'lara destek sağlama konusunda özel sektörün isteksiz olduğu görülmektedir (UNDP, 2008). Böyle bir ortamda, yapılan çalışmaların çeşitlendirilmesi ve projelerin daha etkili hale gelmesi için tarafların karşılıklı ön yargılarının kırılması ve diyalogun geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu alanda yapılan bir araştırma özel sektör ve STK'lar arasındaki diyalogun geliştirilmesi için; iki tarafın birbirlerinin tüzel kişiliklerini, organizasyon yapılarını, kurumsal kimliklerini, misyon ve vizyonlarını ve deneyimlerini tanımalarının gerektiğini ortaya koymuştur (ÖSGD-Trendgroup, 2011).

Sivil toplum kuruluşları ve özel sektör arasındaki diyalogun geliştirilmesi için atılan adımlarda tarafların karşılıklı şikayetlerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Buna göre, STK'ların şirketlerin kurumsal sosyal sorumluluk projelerini kısa süreli ve reklam amaçlı faaliyetler olarak görmesi yönündeki şikayetleri; özel sektörün ise STK'ların raporlama sisteminin yetersizliğinden ve özel sektörün yalnızca mali kaynak olarak algılanmasından dolayı rahatsızlıkları taraflarca dikkate alınmalıdır (ÖSGD-Trendgroup, 2011).

STK'ların mali sürdürülebilirliği için yerel özel kaynakların geliştirilmesi kapsamında incelenebilecek bir diğer model de sosyal girişimlerdir.⁴⁹ Sosyal sorunların çözümünde girişimcilik esaslı ve serbest piyasa bazlı yöntemler benimseyen kuruluşlar olarak tanımlanan sosyal girişimler, Türkiye örneğinde vakıf ve derneklerin iktisadi işletmeleri olarak da faaliyet göstermektedirler. Bu modeli benimseyen STK'lar ticari faaliyetlerinden elde ettikleri geliri çalıştıkları ve değişim yaratmayı hedefledikleri alana yatırmakta ve bu sayede kendi faaliyetleri üzerinden kaynak geliştirmektedirler. Sosyal girişimler ve sosyal girişimcilik Türkiye'de her geçen gün daha fazla ilgi çekmekte ve dünyanın çeşitli ülkelerinde de sivil toplumun finansal sürdürülebilirliği için önemli bir model olarak algılanmaktadır (TÜSEV, 2010c).

⁴⁹ Sosyal girişimler hakkında daha fazla bilgi için <http://www.sosyalgirisim.org> sitesini ziyaret edebilirsiniz.

04
Araştırma

a. Araştırmalar

Sivil toplum konusuna akademik olarak artan ilgiyi görebileceğimiz en iyi gösterge Türkiye'deki üniversitelerde yapılan yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarıdır. Sivil toplumun birçok alanla girdiği etkileşimi araştıran bu tezler yeni çalışmalara temel oluşturmanın yanında STK çalışanları için de bir kaynak niteliğinde olmaktadır. YÖK veri tabanından derlediğimiz bilgilere göre 43 doktora ve 221 yüksek lisans tezi olmak üzere kabaca dernek ve vakıflarla ilgili 264 tez çalışması yapılmıştır.⁵⁰ Özellikle 2005 yılında artmaya başlayan sivil toplum konulu tez çalışmaları konu bazında çeşitlenmekle birlikte yaklaşık %15'nin Avrupa Birliği ve demokratikleşme çerçevesinde sivil toplumu ele aldığı görülmektedir. Avrupa Birliği ve sivil toplum ilişkisine olan ilginin sonraki yıllarda da artarak devam etmesi AB'nin Türkiye'deki sivil toplumun gelişme sürecine etkisini göstermektedir. Üniversiteler bazında çıkan sonuçlar ise toplam 54 üniversitede sivil toplum konulu tez çalışması yapıldığını ortaya koymakta ve 30 tez çalışması ile Marmara Üniversitesi'nin sivil toplum konusuna en fazla eğilen üniversite olduğu yönündedir. İstanbul ve Ankara Üniversiteleri de yine sivil toplum konusunda tez çalışmalarının nispeten yoğun olduğu diğer üniversiteler olarak göze çarpmaktadır.

Yıllar	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Tez Sayısı	16	0	1	14	39	46	48	47	49

Şekil 14: Yıllar İtibariyle STK'lar Üzerine Yazılan Tezler
(YÖK, 2011)

b. Üniversite-Sivil Toplum İlişkileri

Üniversiteler ve yüksek öğrenim kurumları öğretim ve araştırma kapasiteleri ile sivil toplum açısından önemli bir role sahiptir. Üniversiteler, sivil toplumla ilgili araştırmalar yapılması yoluyla alanın gelişimine katkıda bulunabilecekleri gibi, sivil toplum kuruluşları ve üniversite-

⁵⁰ Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi, Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2011.
<http://tez2.yok.gov.tr/>

teler karşılıklı olarak birbirlerine danışmanlık ve uzmanlık sağlayabilirler. Ayrıca üniversiteler sosyal duyarlılığı yüksek bireylerin yetişmesine aracılık edebilir ve böylece sivil toplumun gelişmesine katkıda bulunabilirler.

Ülkemizde her ilde bir devlet üniversitesi kurulmasının ardından, vakıf üniversiteleri de giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. İstanbul'daki üniversite sayısı 40'ı geçmiştir, Türkiye çapında ise devlet ve vakıf üniversitelerinin toplam sayısı 165'e ulaşmıştır. Bu gelişim sivil toplum kuruluşları açısından da bir fırsat teşkil etmektedir. Üniversite-sivil toplum ilişkileri ele alındığında araştırma ve akademik ortaklıklar, proje ortaklıkları ve gönüllü programları dikkati çekmektedir.

Sivil toplumla ilgili üniversiteler akademik çalışmalarını farklı düzeylerde kurumsallaştırmaktadırlar. İstanbul Bilgi Üniversitesi çalışmalarını Sivil Toplum Çalışmaları Merkezi bünyesinde birleştirerek bir ilki gerçekleştirmiştir. Sivil toplum ile ilgili en fazla akademik çalışmanın üretildiği Marmara Üniversitesi ise Sivil Toplum Kuruluşları Araştırma ve Uygulama Merkezi'ni faaliyete geçirmiş ve 2010 yılında Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak Toplumsal Projeler Yönetim ve Organizasyonu Tezli Yüksek Lisans Programı başlatılmıştır. Kuşkusuz bu merkezler başta STK'ların gönüllü ve çalışanlarına sunduğu eğitim olanakları açısından oldukça önemlidir. Bugün ayrıca birçok üniversite ders programlarında sivil toplumla ilgili derslere yer vermekte, böylece sivil topluma ilişkin farkındalığın artırılmasına katkıda bulunmaktadır.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nin düzenlediği STK'lar Kongresi gibi akademik toplantıların yaygınlaşması bu alandaki bilgi üretiminin teşvik edilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu açıdan tüm dünyadan 600'den fazla bilim adamı, araştırmacı ve sivil toplum kuruluşu temsilcisinin katıldığı Uluslararası Üçüncü Sektör Araştırmaları Birliği'nin (ISTR) Uluslararası Konferansı'nı TÜSEV'in ev sahipliğinde 2010 yılında İstanbul'da gerçekleştirmiş olması önemlidir.

Üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarının bir diğer işbirliği olanağı birbirlerinin uzmanlıklarından faydalanabilme potansiyelleridir. Bu noktada sivil toplum kuruluşları akademisyen ve araştırmacılardan programlarının tasarımlarında destek alabildikleri gibi, projelerinde birbirlerini bir çözüm ortağı olarak görerek kısa ve uzun vadeli işbirliklerine de gidebilmektedirler. Daha çok projeler kapsamında örneklerini gördüğümüz işbirliklerinin sonuç ve etkilerini, ne derece uzun vadeli ve kalıcı olabildiği ile ilgili bir değerlendirme bulunmamaktadır. Ancak, STEP kapsamında yapılan bölgesel danışma toplantılarında üniversitelerin STK faaliyetlerine ilgisiz olduğu ve STK'lar ile üniversiteler arasında iletişim ve işbirliklerinde sorunlar yaşandığı dile getirilmiştir.

Gençlerin sivil toplum ve sosyal alanla ilgili duyarlılığını geliştirmesi ve katılımının teşvik edilmesi noktasında da üniversitelerin önemli bir rolü bulunmaktadır. Son yıllarda giderek artan sayıda üniversite gönüllülük, toplumsal duyarlılık gibi çeşitli adlar altında programlar geliştirmekte,

öğrencilerini ve hatta çalışanlarını sivil toplum kuruluşlarında gönüllülük yapmaya veya sosyal bir proje geliştirmeye teşvik etmektedir. Çok sayıda üniversitede de öğrenciler kurdukları kulüpler aracılığıyla sosyal faaliyetler yürütmektedir.

Bu çerçevede, üniversite-sivil toplum işbirliği için önemli bir fırsat 2006 yılından itibaren Eğitim Fakültesi öğretmen yetiştirme programlarına eklenen Topluma Hizmet Uygulamaları (THU) dersi olmuştur. Tüm programlar için zorunlu olan bir yarıyılık bu derste, öğrencilerden, toplumun güncel sorunlarını belirlemeleri ve çözüm üretmeye yönelik projeler hazırlamaları beklenmektedir (Yılmaz, 2011). Uygulamalı ağırlıklı bu dersin Türkiye'de eğitim fakültesi öğrencileri arasında sosyal sorumluluk bilincinin gelişmesi açısından olumlu bir örnektir. Öğretmen adaylarının geribildirimleri toplumsal duyarlılık konusunda olumlu katkı yaptığını bildirmekle beraber dersin organizasyonundaki sıkıntılar ve kurumlarla ilişkilerdeki sorunlar katkının istenen düzeyde olmadığını göstermektedir (Yılmaz, 2011). Özel olarak da öğretmen adaylarının yapacağı faaliyetlerin belli kurumlarla (yatılı bölge okulları, çocuk esirgeme kurumu gibi) kısıtlanması THU dersinin sivil toplumun gelişmesine yapacağı olumlu etkiyi en aza indirmiştir. Bu dersin sosyal sorumluluk doğrultusunda yeniden ele alınması ve tüm bölümlere yayılması sivil toplum bilincinin gelişmesi açısından önemli bir adım olacaktır.

Aynı şekilde sivil toplum kuruluşları da üniversite kulüpleri aracılığıyla örgütlenerek gönüllü ağlarını geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu alanda üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları arasında iletişim ve işbirliğinin geliştirilmesi önemlidir.

Başarılı Bir Örnek: Bolu Bağışçılar Vakfı Okul Öncesi Eğitim Projesi

Ülkemizin ilk bağışçılar vakfı* olan Bolu Bağışçılar Vakfı, Bolu'nun eğitim ve sağlıkla birlikte sanat, kültür, spor, çevre, kadın, gençlik, araştırma-geliştirme, ilim ve insan hakları gibi sosyal kültürel ve ekonomik alanlarda ihtiyaçları karşılamak için 2008 yılında 32 bağışçı tarafından kurulmuştur.

Vakıf Bolu'da 0-6 yaş grubu çocuk nüfusunun eğitiminde büyük açık bulunduğu tespit ederek erken çocukluk eğitimine bütüncül bir yaklaşım getirmeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda Abant İzzet Baysal Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenliği Anabilim Dalı öğretim üyeleriyle birlikte "Okul Öncesi Eğitimi Projesi"ni hazırlamıştır. Proje, Abant İzzet Baysal Üniversitesi ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü işbirliğiyle yürütülmüştür. Okul öncesi eğitimi destekleyici bu sosyal projenin sağlıklı ve sürdürülebilir olabilmesi için Üniversite yerleşkesi içinde Abant İzzet Baysal Üniversitesine bağlı uygulama kreşi ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir uygulama anaokulu ve araştırma merkezi yapılmıştır.

Ayrıca proje kapsamında;

- Anaokulu ve kreşlerde kullanılacak eğitici malzemeler listesi hazırlanmıştır.
- Vakfın bünyesindeki bağışçılar aracılığıyla bu malzemeler temin edilmiştir.
- Valiliğin de desteği alınarak okul öncesi öğretmenlerine seminerler verilmiştir.
- Farkındalık yaratılması için okul öncesi eğitimi şenliği düzenlenmiştir.
- Kırsal anaokullarındaki çocuklar şehir merkezindeki anaokullarına ziyaretler gerçekleştirildi ve kaynaşmaları ve yeni ortamları tanımları sağlanmıştır.

Kreş ve anaokulunda verilecek erken çocukluk eğitimiyle, araştırma merkezinde elde edilecek yeni bilgi ve tecrübelerin Milli Eğitim Bakanlığı aracılığıyla diğer kreş ve anaokullarına yaygınlaştırılması planlanmaktadır.

Detaylı bilgi için: www.bbv.org.tr

* Bağışçılar vakıfları, yerel düzeyde faaliyet göstererek birey ve kurumlardan fon toplayıp, bu kaynakları hibe olarak yereldeki kuruluşlara dağıtır.

Türkiye İçin Öneriler

1. Yasal Çalışmalar

Hukuki Çerçeve ve Sivil Toplum İlgilendiren Mevzuatın Değerlendirilmesi

- Sivil toplum alanında yapılan mevzuat değişiklikleri genel anlamda olumlu olmakla birlikte uygulamada bazı problemler varlığını sürdürmektedir. Mevzuatın, özellikle Dernekler Kanunu ve Yardım Toplama Kanunu'nun daha özgürlükçü bir yaklaşımla yeniden ele alınmaları gerekmektedir.
- Mevzuatımızda sivil toplum kuruluşu tanımı bulunmamaktadır. Tanım eksikliği uygulamada sorunlar ve kafa karışıklığı yaratmaktadır. Kamu-STK ilişkilerinin daha sağlıklı ve belirlenmiş mekanizmalar çerçevesinde gelişmesi için sivil toplum kuruluşu tanımının evrensel kriterler doğrultusunda tanımlanması ve mevzuatta yer alması gerekmektedir.
- Kamu kaynakları ile kurulmuş kamu vakıf ve dernekleri için ayrı bir statü tanımlanarak hem kamuoyundaki yanlış algılamaya giderilmeli, hem de STK tanımındaki ve algılamasındaki kafa karışıklıkları azaltılmalıdır.
- Bazı ülkelerde kar amacı gütmeyen şirket olarak da tanımlanan sosyal girişimler için ülkemiz mevzuatında özel düzenlemeler bulunmamakta ve uygulamada birçok sosyal girişim dernek, vakıf, kooperatif hatta şirket olarak örgütlenmektedir. Sosyal girişimler hem sosyal, hem ekonomik kalkınma ve istihdam açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Mevcut yasal boşluk dikkate alınırsa yeni bir tüzel kişilik olarak tanımlanması düşünülebilir. Ayrıca zaten sosyal girişim olarak faaliyet gösteren dernek ve vakıfların iktisadi işletmelerinin vergisel şartları iyileştirilerek teşvik edilmeleri gerekmektedir.
- Ülkemizde sadece hibe vermek amacıyla bir vakıf veya dernek kurulması mümkün değildir, bu ise STK'lara kaynak yaratılması için önemli potansiyeli olan bu vakıf modelinin kurulmasını ve gelişmesini engellemektedir. Ayrıca hali hazırda hibe veren vakıfların hibe

miktarlarını arttıramamalarına sebebiyet vermektedir. Mevzuatta ilgili değişiklikler yapılarak hibe verilebilmesinin ve sırf bu amaçla vakıf kurulabilmesinin önü açılmalıdır.

Örgütlenme Özgürlüğü

- Örgütlenme özgürlüğü ile ilgili sorunlar mevcut kanunlardan çok uygulamadan kaynaklanmaktadır. Cezalar ve denetim sorunlu iki alan olarak öne çıkmaktadır.
- Örgütlenme özgürlüğü önündeki en büyük engel dernek ve vakıfların karşı karşıya oldukları cezalardır. Bu bağlamda ceza tutarlarının azaltılması, yapılacak ilk uyarının dikkate alınmaması durumunda ceza uygulaması gibi değişiklikler dernek ve vakıfların yaşayabilmesi ve etkin olarak işlevlerini yerine getirebilmesi için önemlidir. Makul olmayan cezalar örgütlenme özgürlüğü kavramı ile hiçbir zaman bir araya gelebilecek kavramlar olmayıp, gönüllüğün de önünde çok ciddi bir engeldir.
- Kamu makamları dernek ve vakıf faaliyetlerini sadece kanunlar bağlamında suç teşkil edip etmediğini kontrol etmek için incelemeli, ortaya çıkan suçlar Ceza Kanunu kapsamında değerlendirilmelidir. Dernekler ve Vakıflar Kanunları'nda ayrı ceza maddeleri olması örgütlenme özgürlüğünü düzenleyen kanunları çelişkili hale getirmektedir.
- Terörle Mücadele Kanunu dolaylı da olsa örgütlenme özgürlüğünün önünde bir engel teşkil etmeye devam etmektedir. Bu yaklaşıma son verilerek dernekler ve vakıflar bir suçun sabit görülmesi durumunda Ceza Kanunu'na göre cezalandırılmalıdır.
- Denetleme konusunda vakıf ve dernekler için esasa ilişkin denetim esas kılınmıştır. Her ne kadar yeni Dernekler Kanunu ve Vakıflar Kanunu ile vesayet sistemi kaldırılarak vakıf yöneticilerinin yetkileri artırılmış ise de uygulamada özellikle denetimler sırasında eski zihniyetin izleri sıklıkla görülmektedir. Bu yaklaşımlar gözden geçirilmeli ve beyan sistemine dayalı bir denetim esas kılınmalıdır.

Kamu-STK İlişkileri

- Avrupa Birliği'nin öncelikleri arasında yer alan ve katılımcı demokrasinin de bileşenleri arasında olan kamu-sivil toplum diyalogunun geliştirilmesinin önemi kamu tarafından kabul edilmesi ile danışma süreçleri kamunun tek yanlı iradesi ile uygulanmaya başlanmıştır. Ancak arzu edilen diyalog ve işbirliği süreçleri henüz çok yenidir ve uygulandığına dair bir gözlem yapılamamaktadır.
- Türkiye'de kamu ile sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini teşvik eden yasal hükümler bulunmasına rağmen, bu yasaların hayata geçirilmesine ilişkin mekanizmaların mevcut olmaması yapılacak işbirliklerinin kamu kurumlarının istek ve ihtiyaçları doğrultusunda belirlenmesine neden olmakta ve uzun süreli işbirliklerinin geliştirilmesine engel olmaktadır.

Gerekli mekanizmalar oluşturulmalı, süreçler tanımlanmalıdır. Böylece işbirlikleri daha tarafsız ve şeffaf olacaktır.

- 5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun zaman içinde amacından sapmış ve STK'ların devletle ilişkilerini zedeleyici bir kanun haline dönüşmüştür. Kanunun yürürlükten kaldırılması Kamu-STK ilişkilerinin gelişmesine yardımcı olacaktır.
- Sivil toplum kuruluşları tarafından dile getirilen önemli sorunlardan biri, devlet ve hükümet organlarının STK'lara eşit mesafede yaklaşmadığı yönündeki izlenimdir. Bu konuda kamu kuruluşlarının önceden belirlenmiş kriterler çerçevesinde tarafsız ve şeffaf davranmaları gerekmektedir.
- Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'in istenilen sonucu doğurmada yetersiz kaldığı ve STK'ların katkısının ikinci planda algılandığı görülmektedir. Bu Yönetmelik değiştirilerek STK'ların görüşlerinin dikkate alınması ve stratejik planlama süreçlerine katılımları sağlanmalıdır.
- STK'ların yasama sürecine katılabilmeleri için STK'ların TBMM komisyon sürecinde dinlenmesi için etkin bir yöntem geliştirilmesi gerekmektedir. Bu yöntemlerden biri de taslaklar komisyona ulaşmadan önce geniş bir zaman diliminde taslak üzerinde sivil toplum mutabakatını sağlayacak mekanizmaların oluşturulmasıdır.
- Kamu tarafından (Avrupa Birliği Bakanlığı) düzenlenen farkındalık artırıcı faaliyetler ve ara sıra düzenlenen danışma toplantıları yeterli değildir. Bu haliyle bir diyalog süreci başlatmaktan başka bilgilendirme amacı taşıyan toplantılar, çok sayıda ve farklı alanlarda çalışan STK'lara ev sahipliği yapmakta fakat bu çeşitliliğin toplantıların verimliliği açısından katkı yaratıp yaratmadığı tartışmaya açık bir nokta olarak gözükmektedir. Bu toplantılar bilgi vermekten, diyaloga geçiş için önemli bir fırsat olarak değerlendirilmelidir.
- Kamu kurum ve kuruluşlarının internet sayfaları incelendiğinde bazılarının son derece kapsamlı ve güncel bilgiler içermesine rağmen bir başkasında tam tersi bir durumla karşılaşılabilir. İnternet sayfalarında mümkün olduğu kadar detaylı ve güncel bilgi ile belgeler bulunmalıdır.
- Kamu kurumlarının elektronik posta yolu hatta diğer iletişim araçlarıyla STK'ları bilgilendirilmesinde de önemli sıkıntılar yaşanmaktadır. Kamu kurumlarının iletişime daha fazla önem vermeyi ve kaynak aktarmayı düşünmeleri ve alt yapılarını kapsamlı bir şekilde gözden geçirmeleri gerekmektedir.
- Bakanlıklar tarafından bilgi edinme başvurularına verilen cevaplarda gözlemlenen farklılıklar, cevapların yetersizliği, sürecin her kurumda aynı şekilde işlemediğini gözler önüne sermekte ve bu durumun uyumlaştırılmasına yönelik gerekliliği ortaya koymaktadır. Kamu adeta bilgi edinmeden bıkmış bir durum sergilemektedir.

- Sınırlı sayıda kentte etkili olan kent konseylerinin etkisinin tüm kentlerde güçlendirilmesi ve kent konseylerini ilgilendiren süreçlerde hesap verebilirlik ve şeffaflığın artırılması gerekmektedir.

Kaynak Geliştirmeye İlişkin Yasal Mevzuat

- Ülkemizde STK'lar için çeşitli vergisel istisnalar mevcut olmakla birlikte konunun bir bütünlükten uzak olduğu görülmektedir. STK'lar için vergi muafiyet ve istisnaları genişletilerek AB ülkelerindeki uygulamalara yaklaşılmalı, kamu yararlı faaliyetler ve bağışçılık teşvik edilmelidir. Bu yönde yapılabilecek bazı düzenlemeler aşağıdaki gibidir:
  - o Beyanname vermeyen gerçek kişilerin ve özellikle ücretli çalışanların bağışlarının vergiden düşülebilmesi mümkün kılınmalıdır.
  - o Gerçek ve tüzel kişilerin bağışlarının vergiden indirilebilecek tutarları arttırılmalıdır.
  - o Vakıf ve derneklerin amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla kurdukları iktisadi işletmeleri Kurumlar Vergisi'nden muaf tutulmalıdır.
  - o Vakıf ve dernekler; Katma Değer Vergisi, Emlak Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi ve Damga Vergisi ile Noter Harçları'ndan muaf olmalıdır.
- Vakıflar için vergi muafiyeti dernekler için kamu yararı statüsü uygulamada çeşitli yanlış ve eksiklikleri barındırmaktadır. Bu statü çok az sayıda kuruluşa, uzun bir süreç sonunda ve Bakanlar Kurulu kararıyla verilmekte dolayısıyla siyasi bir görünüm sergilemektedir. Statünün getirdiği ayrıcalıklar da çok azdır. Bağışçılığın gelişmesi ve sivil toplum kuruluşlarının mali sürdürülebilirliklerinin sağlanması açısından en kısa sürede yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.
- Vergi Muafiyeti/Kamu Yararı statüsü AB üyesi diğer ülkelerde olduğu gibi kuruluşun başlangıçtaki amaç, varlık ve kapasite gibi değerlerine bakılarak kuruluşa verilmeli, bu kuruluşlar çok sıkı denetlenmeli ve gerek duyulması halinde statüleri bilahare iptal edilmelidir.
- Yardım Toplama Kanunu Türkiye'nin 2007-2013 yılları için hazırladığı "AB Müktesebata Uyum Raporu"nda değiştirilmesi karar verilen kanunlar arasında yer almakla birlikte bu kanunun geçtiğimiz yıllarda değiştirilmemesi hatta müktesebata açık şekilde aykırılık teşkil etmesine rağmen AB ilerleme raporlarında da yer almamasıdır. Bu kanunun yürürlükten kaldırılması veya STK'ların yardım toplama faaliyetlerine özgürlük getirici bir şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

2. Uluslararası İlişkiler

Uluslararası İletişim ve İşbirliği

- Mevcut yasal çerçeve ile uluslararası faaliyet gösteren kuruluşların Türkiye'de şube ve temsilcilik açmaları ciddi bürokratik kurallara bağlanmıştır. Ağır bürokrasinin sebeplerinden biri uluslararası kuruluşlara karşı süregelen şüpheli yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Bu kuruluşlarla ilgili bu yaklaşım terk edilerek, kurulma sürecinin özgürleştirilmesi ve Türkiye'de fayda sağlamayı hedefleyen uluslararası kuruluşların şube/temsilcilik açmalarının kolaylaştırılması gerekmektedir.
- Özellikle AB üyelik sürecinde, uluslararası sivil toplum diyalogunun artması için STK'larının kapasitelerinin geliştirilmesi gerekmektedir. AB fonlarının iletişim ve işbirliklerini teşvikine rağmen; STK temsilcilerinin yabancı dil bilgisi olmaması, STK'ların teknik ve altyapısal eksiklikler ilişkilerin gelişmesini sınırlandırmaktadır. STK'ların uluslararası ağlara ve toplantılara katılımı teşvik edilmeli, iyi örneklerin paylaşımı, değişim programları gibi karşılıklı öğrenme süreçleri desteklenmelidir.

Uluslararası Fonlar

- STK'lar için yurtdışından alınan yardımlarda uygulanan "yardımın kullanılabilmesi için bildirim" uygulamasına son verilmelidir. Bu uygulama yerine, STK'ların sene içinde yurtdışından aldıkları mali yardımları yıllık beyannameleri ile toplu olarak bildirmelerine izin verilmelidir.
- Yurt içinde şubesi, temsilciliği olan uluslararası kuruluşlardan (Avrupa Komisyonu, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, Elçilikler vs.) temin edilen hibeler yurtdışından elde edilen gelir gibi algılanmamalı dolayısıyla beyana tabi tutulmamalıdır.
- STK'ların yurtdışından aldıkları mali destek incelendiğinde, Avrupa Birliği fonlarının STK'ların öncelikli mali kaynağı olduğu görülmektedir. Bu durum bazı STK'ların projelerini hayata geçirebilmek için AB fonlarına bağımlı hale gelmesine ve STK'lar arasında "projecilik" anlayışının gelişmesine neden olmaktadır. STK'ların fon kaynaklarını çeşitlendirmeleri ve kendi misyon ve çalışma alanlarına uygun fon kaynaklarına yönelmeleri gerekmektedir.
- Yurtdışından alınan mali destekler söz konusu olduğunda, STK'ların projelerin izleme ve değerlendirme raporlarını yalnızca bağışçılar ile paylaştıkları görülmektedir. Bu raporların ve izleme değerlendirme süreciyle ilgili diğer bilgilerin STK'ların internet sitelerinde ve diğer iletişim araçlarında paylaşılarak açık hale getirilmesi projenin şeffaflığı ve etkisinin göz önüne serilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu kapsamda, Avrupa Birliği Bakanlığı tarafından

2011 yılında aktif hale gelmesi taahhüt edilen İzleme Bilgi Sistemi hayata geçirilmeli ve bu sürece örnek teşkil etmelidir.

3. Kurumsal Kapasite

Yönetişim

- Kurumsallaşma ve iyi yönetişime yönelik ilkelerin STK'lar için yeni alanlar olduğu ve bazı STK'ların bu konularla ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıkları gözlemlenmektedir. Bilgi eksikliğinin giderilmesi ve bu ilkelerin içselleştirilmesinin teşviki için STK'lara yönelik eğitim ve kapasite geliştirme faaliyetleri uygulanmalıdır.
- Birçok STK'nın insan kaynakları ya da iletişim gibi önemli konularda belirlenmiş politikaları ya da stratejik planları bulunmamaktadır. STK'ların bu alandaki politika ve stratejilerini belirlemeleri kurumsallaşmalarını sağlamanın yanı sıra; şeffaf ve hesapverebilir olmalarına katkıda bulunacak ve STK'ların güvenilirliğini artıracaktır.

Mali Sürdürülebilirlik

- Ülkemizde filantropinin yeterince gelişmemiş olması, uluslararası ve özel sektör fonlarından yararlanabilen STK yelpazesinin kısıtlı olması, kamunun STK'lara ayırdığı fon miktarının düşük, fonların ise şeffaf olmaması STK'ların mali sürdürülebilirliklerinin sağlanmasında engel oluşturmaktadır. Yasal ve mali mevzuat da bağış verme ve filantropinin gelişimini sınırlandırmaktadır.
- Mali kaynakların kısıtlılığı STK'ların kurumsal kapasiteye yönelik sorunlarının öncelikli nedeni olarak görülmektedir. Mali kaynaklara yönelik bu sorunların giderilmesi için STK'ların kaynak geliştirme ve finansman konularındaki bilgi ve becerilerinin eğitimler ve kapasite geliştirme faaliyetleri ile güçlendirilmesi gerekmektedir.

Kamu Fonları

- Kamu fonlarının STK'lar tarafından kullanımına ilişkin veriler az sayıda STK'nın bu fonlardan sınırlı olarak yararlanabildiğini ortaya koymaktadır.
- Bakanlıklar kapsamında verilen mali destekler için bakanlıkların kendilerine ait uygulamaları, bilgi paylaşımları ve değerlendirme yöntemleri olduğu gözlemlenmektedir. Yalnızca AB kaynaklı IPA fonlarının dağıtımında rol oynayan bakanlıkların AB standartlarında başvuru ve

uygulama kriterleri kullandıkları görülmektedir. Benzer kriterlerin tüm bakanlıklar tarafından benimsenmesi ve kullanılması bilgilerin herkese açık olmasını, sürecin her bakanlıkta benzer şekilde işlenmesini ve daha şeffaf bir sistemin kurulmasını sağlayacaktır.

- Kamu fonları söz konusu olduğunda, SODES programı hariç STK'lar için herhangi bir kota bulunmamaktadır. Özellikle kalkınma ajanslarının mali destek programlarına STK'lar kar amacı gütmeyen kuruluşlar başlığı altında kamu kuruluşları ve üniversitelerle birlikte başvuru yapmaktadırlar. Kurumsal kapasiteleri daha kısıtlı olan STK'ların fonlardan daha fazla yararlanabilmeleri için yalnızca STK'ların faydalanacağı bir kota oluşturulması STK'lar açısından önem taşımaktadır.

Özel Sektör Fonları

- Kurumsal filantropi ve özel sektör tarafından kurulan vakıflar Türkiye'de yeni bir alternatif olarak gündeme gelmekte ve yaygınlaşmaktadır. Bu vakıflar tarafından yürütülen hibe programları STK'lar için alternatif bir mali kaynak olmaktadır. Hibe veren vakıfların sayısının artması ve bu vakıfların hibe verdikleri alanların çeşitlendirilmesi sivil toplumun mali sürdürülebilirliği için olumlu etki yaratacaktır.
- Türkiye'de özel sektör desteği STK'lar için önemli bir kaynak oluşturacak kapasiteye sahiptir. Özel sektörün bağışçılığa teşviki STK'ları tek tip kaynak geliştirmeden kurtaracak ve daha büyük ölçüde projeler yapılabilmesine olanak sağlayacaktır. Bu sebeple özel sektörün STK'lara mali desteği için elverişli bir ortam oluşturmayan mevcut vergi yasalarının sosyal sorumluluk ve filantropiyi teşvik edici hale getirilmesi gerekmektedir.
- STK'lara destek veren birçok şirket ve kuruluşun bir kurumsal sosyal sorumluluk politikası bulunmamakta ve bu durum bağışların kısa süreli olmasına neden olmaktadır. Özel sektörün, kurumsal sosyal sorumluluk aktivitelerini yalnızca halka ilişkiler ve reklam faaliyetleri altında değerlendirmek yerine bu alandaki hedef ve önceliklerini belirleyerek kurumsal sosyal sorumluluk politikalarını oluşturmaları hem STK'ların özel sektöre yönelik endişelerini giderecek, hem de daha uzun süreli ve daha yüksek etki yaratan projeler oluşturulmasına zemin oluşturacaktır.
- Özel sektör-STK ilişkilerinin gelişimi ve işbirliklerinin artmasında tarafların karşılıklı önyargılarının kırılması büyük önem taşımaktadır. Bu önyargıların kırılması için Sivil Toplum Geliştirme Merkezi ve Özel Sektör Gönüllüleri Derneği gibi kuruluşların yaptığı çalışmalar desteklenmeli ve iletişim kanalları güçlendirilmelidir.
- STK'lar izleme ve değerlendirmeye yönelik aktivite ve raporlarını yalnızca bağışçılar ile paylaşmakta, bu bilgiler kamuoyuna açıklanmamaktadır. Bu durum bütçe kullanımı, faaliyetlerin beklenen şekilde gerçekleşmesi ve projenin etkisi konusunda bilgi edinmeyi imkansız hale getirmektedir. İzleme değerlendirmeye yönelik bilgilerin kamuoyuna açık hale

getirilmesi, STK'ların şeffaflık ve hesap verebilirliklerini artıracak, projelerin etkilerine göre stratejiler belirlenebilmesini sağlayacak ve benzer alanda çalışmalar yapmak isteyen STK'lar için kılavuz oluşturacaktır.

4. Araştırma

- Üniversiteler ve STK'lar arasındaki diyalog ve işbirliğini geliştirilmeye yönelik çalışmalara devam edilerek üniversitelerin toplumsal duyarlılık ve sosyal sorumluluk alanındaki çalışmaları desteklenmelidir. Üniversite ve STK'lar birbirlerinin uzmanlıklarından faydalanarak sivil toplum alanına faydalı olacak işbirlikleri ve bilgi üretiminde bulunmalıdırlar.
- Sivil toplum kuruluşları da üniversite kültürleri aracılığıyla örgütlenerek gönüllü ağlarını geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu alanda üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları arasında iletişim ve işbirliğinin geliştirilmesi önemlidir.

Ekler

Ek-1 Vakıf ve Dernekleri İlgilendiren Mevzuat Tablosu

Dernekler Mevzuatı

- 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası
- 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu - 44 Madde (56-100üncü Maddeler Arası)
- 5253 Sayılı Dernekler Kanunu - 40 Madde
- Dernekler Yönetmeliği – 106 Madde + 26 Ek

Vakıflar Mevzuatı

- 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası
- 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu - 17 Madde (101-118inci Maddeler Arası)
- 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu - 82 Madde
- Vakıflar Yönetmeliği – 185 Madde + 22 Ek

Vakıf ve Dernekleri İlgilendiren Bazı Kanunlar

- 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu
- 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu
- 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu
- 4962 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu
- 5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun
- 5187 sayılı Basın Kanunu
- 5326 sayılı Kabahatler Kanunu
- Vergi Kanunları (Kurumlar, Gelir, KDV, Damga)

Ek-2 Bilgi Edinme Formu İle Bilgi İstenen Kuruluşlar Listesi

Bakanlıklar

Raporun araştırma dönemi ve yayına hazırlanması arasındaki süreçte bazı bakanlıkların isimleri değiştirilmiştir. Raporda, bakanlıkların araştırma sürecinde kullanılan isimlerine yer verilmiştir.

01. T.C. Adalet Bakanlığı
02. T.C. Başbakanlık
03. T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (yeni adıyla T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı)
04. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
05. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı (yeni adıyla T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı)
06. T.C. Dışişleri Bakanlığı
07. T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
08. T.C. İçişleri Bakanlığı
09. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
10. T.C. Maliye Bakanlığı
11. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı
12. T.C. Milli Savunma Bakanlığı
13. T.C. Sağlık Bakanlığı
14. T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı (yeni adıyla T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı)
15. T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (yeni adıyla T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı)
16. T.C. Ulaştırma Bakanlığı (yeni adıyla T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı)

Diğer Kuruluşlar

01. T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü
02. T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı
03. Ulusal Ajans (yeni adıyla T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı)

Kaynakça

Alemdar, Zeynep ve Rana Birden Çorbacıoğlu. 2011. “Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Sivil Toplum: Organizasyon Düzeyine Etkiler”, *Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Vaka Analizi*, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV).

<http://www.tusev.org.tr/content/news.aspx?n=113>

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. 2007. *Türkiye AB Müktesabatına Uyum Programı (2007-2013): Yargı ve Temel Haklar*. Ankara: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS)

http://www.abgs.gov.tr/files/Muktesabat_Uyum_Programi/23_YargiveTemelHaklar.pdf

Avrupa Birliği İlerleme Raporu 2008, 2009 ve 2010.

www.abgs.gov.tr

Avrupa Konseyi. 2009. *Sivil Toplumun Karar Verme Sürecine Katılımıyla İlgili İyi Uygulama İlkeleri*, Uluslararası STK’lar Kongresi.

http://www.coe.int/t/ngo/Source/Code_Turkish_final.pdf

Bakırcı, Fahri. 2007. “Yasama Sürecine Sivil Toplum Katılımı (YSSTK) Panel Tutanakları”, *Yasama Derneği (YASADER)*.

http://yasader.org/web/faaliyetler/19-11-2007-panel/panel_tutanaklari.pdf

Balcı Çavdar, Nilgün. Mayıs, 2010. “Bağış Çok Açıklama Yok”, *Forbes Türkiye Dergisi*.

Benmayor, Gila. 2011. “Belediyelerin ‘Sosyal Harcama’ Karnesi”, *Hürriyet*, 9 Ağustos. Erişim tarihi 12 Ağustos 2011.

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=18447046&yazarid=20>

Bikmen, Filiz ve Zeynep, Meydanoğlu. (eds.) 2006. *Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci*. İstanbul: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV).

Charities Aid Foundation. 2010. *World Giving Index*.

<https://www.cafonline.org/pdf/WorldGivingIndex28092010Print.pdf>

Çukurova Kalkınma Ajansı. 2008. *İzleme ve Değerlendirme*.

<http://www.cka.org.tr/files/2008projetanitim.pdf>

Dernekler Dairesi Başkanlığı. *Derneklere İlişkin İstatistikler 2008, 2009 ve 2010 Verileri*.

Dernekler Dairesi Başkanlığı . 2011. *Derneklere İlişkin İstatistikler*. Erişim tarihi 15 Ağustos 2011.

<http://www.dernekler.gov.tr/index.php>

Emrealp, Sadun. 2010. *Kent Konseyleri Kılavuzu*. İstanbul: UCLG MEWA Yayını.

Ersen, Tefik Başak. (ed.) 2010a. *Türkiye’de Derneklerin Örgütlenme Özgürlüğü Önündeki Engeller Türkiye’de Örgütlenme Özgürlüğünün Geliştirilmesi İçin Metodoloji Geliştirilmesi Projesi Bulguları*. İstanbul: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV).

Ersen, Tefik Başak, Zeynep Meydanoğlu ve Derya Kaya. 2010c. *Sosyal Girişimler ve Türkiye: İhtiyaç Analizi Raporu*. İstanbul: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV).

Heper, Metin ve Senem, Yıldırım. 2011. “Revisiting civil society in Turkey”, *Southeast European and Black Sea Studies* 11 (1):1-18.

Hisarcıklıoğlu, Rifat. 2007. “Yasama Sürecine Sivil Toplum Katılımı (YSSTK) Panel Tutanakları”, *Yasama Derneği (YASADER)*.

http://yasader.org/web/faaliyetler/19-11-2007-panel/panel_tutanaklari.pdf

İçduygu, Ahmet, Zeynep Meydanoğlu ve Deniz Sert. 2011. *Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Türkiye Ülke Raporu II*. İstanbul: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı.

Foundation Center. 2011. *Interactive Map of Direct Grants by US Grantmakers to non US Recipients*. Erişim Tarihi 29 Temmuz 2011.

<http://fconline.foundationcenter.org/maps/CountryDollars.php?&y0=All&map=TR&unit=Turkey>

Kalkınma Bakanlığı Sosyal Destek Programı. 2011. *İstatistikler*. Erişim tarihi 15 Ağustos 2011.

<http://www.sodes.gov.tr/SODES.portal>

Konak Belediyesi. “Belediyelere Örnek Model”, Erişim tarihi 12 Temmuz 2011.

<http://www.konak.bel.tr/haberler.aspx?id=1073>

“Mahkeme Valilik Şikayetiyle LGBT Derneğini Kapattı.” 2011. *Bianet*. 4 Ocak. Erişim tarihi 19 Temmuz 2011.

<http://www2.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/126984-mahkeme-valilik-sikayetiyle-lgbt-dernegini-kapatti>

Meydanoğlu, Zeynep ve Bilal, Zivali. 2011. “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları ve Hesapverebilirlik”, *Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Vaka Analizi*, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV).

<http://www.tusev.org.tr/content/news.aspx?n=113>

Neziroğlu, İrfan. 2007. “Yasama Sürecine Sivil Toplum Katılımı (YSSTK) Panel Tutanakları”, *Yasama Derneği (YASADER)*.

http://yasader.org/web/faaliyetler/19-11-2007-panel/panel_tutanaklari.pdf

Özel Sektör Gönüllüler Derneği - Trendgroup. 2011. *Sivil Toplum Özel Sektör Diyalogunun Gelişimi*.

“Örneği Yok.” 2011. *Gaziantep27*. 14 Şubat. Erişim tarihi 12 Temmuz 2011.

<http://www.gaziantep27.net/root.vol?title=ornegi-yok&exec=page&nid=87463>

Semercioğlu, Cengiz. 2011. “Her Ayın İlk Haftası Müzeler Bedava.” *Hürriyet*, 6 Nisan. Erişim tarihi 17 Temmuz 2011.

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=17470485&yazarid=105>

“Siyah Pembe Üçgen İzmir Kapatılmadı.” 2011. *Bianet*. 30 Nisan. Erişim tarihi 19 Temmuz 2011.

<http://www2.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/121667-siyah-pembe-ucgen-izmir-kapatilmadi>

Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Sivil Toplum Kuruluşları Anketi. 2009.

TACSO (Sivil Toplum Kuruluşları için Teknik Yardım Türkiye Ofisi). 2010. *IPA Ülkelerindeki Sivil Toplum Kuruluşları için Teknik Destek: Türkiye İhtiyaç Analizi Raporu*. Ankara: Sivil Toplum Kuruluşları İçin Teknik Yardım Türkiye Ofisi (TACSO).

Türkiye Büyük Millet Meclisi. 2010 Yılı Bilgi Edinme Genel Raporu. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM).

http://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/bed_genelrapor_2010.pdf

Türkiye Büyük Millet Meclisi. 2011. *TBMM 23. Dönem Yasama, Denetim ve Yönetim Faaliyetleri*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM).

http://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/23_Dnm_Faaliyet_Raporu.pdf

Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı -İnfakto .2008. *Türkiye’de Gençlik, Gönüllülük ve Sosyal Sermaye Araştırması*.

Toros, Emre. 2007. “Understanding the Role of Civil Society as an Agent for Democratic Consolidation: The Turkish Case”, *Turkish Studies* 8(3): 395-415.

Türkiye İstatistik Kurumu. *İş İstatistikleri*. Erişim tarihi Haziran 2011. <http://www.tuik.gov.tr>

Türkiye Milletvekillerini ve Seçilmişleri İzleme Komiteleri Derneği. 2010. *Türkiye Parlamentosunda Açıklık ve Şeffaflık, Yasama Süreçlerine Sivil Katılım*. Ankara: Türkiye Milletvekillerini ve Seçilmişleri İzleme Komiteleri Derneği (TÜMİKOM).

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı. 2010b. *Vakıf ve Derneklere İlişkin Vergi ve Kamu Yararı Raporu AB Ülkeleri ve Türkiye’deki Uygulamalar ve Öneriler*. İstanbul: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV).

Uluslararası Af Örgütü. 2011. *Ne Hastalık Ne De Bir Suç: Türkiye’de Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans Bireyler Eşitlik İstiyor*. Londra: Union of International Associations.

United Nations Development Programme. 2008. *Human Development Report: Youth in Turkey*. http://www.undp.org.tr/publicationsdocuments/NHDR_en.pdf

“Vali Saran Sivil Toplum Kuruluşları İle Her Ay Düzenli Toplantı Yapacak.” 2011. *haberfx*, 16 Şubat. Erişim tarihi 12 Temmuz 2011. <http://www.haberfx.net/vali-saran-sivil-toplum-kuruluslari-ile-her-ay-duzenli-toplanti-yapacak-haberi-333777/>

Yaşama Dair Vakfı. 2010. “Sivil Toplum Kuruluşları: İhtiyaçlar ve Sınırlılıklar.” Yayınlanmamış araştırma. İstanbul: Yaşama Dair Vakıf (YADA).

Yılmaz, Kürşad. 2011. “Eğitim Fakültelerinin Sosyal Sorumluluğu Ve Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi: Nitel Bir Araştırma” *Kuramsal Eğitimbilim*, 4 (2), 86-108.

Yeğen, Mesut, Fuat Keyman, Mehmet Ali Çalışkan ve Uğraş Ulaş Tol. 2010. *Türkiye’de Gönüllü Kuruluşlarda Sivil Toplum Kültürü*. İstanbul: Yaşama Dair Vakıf (YADA).

Vakıflar Genel Müdürlüğü. 2011. *Yeni Vakıf İstatistikleri*. Erişim tarihi 15 Ağustos 2011. <http://www.vgm.gov.tr/icerik.aspx?Id=192>

Yükseköğretim Kurulu. *Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Verileri*. Erişim tarihi 12 Temmuz 2011. <http://tez2.yok.gov.tr/>

